

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Bc. Martin Ondráček

Obraz volatilního voliče

Panelový výzkum volební volatility v letech 2015-2018

Diplomová práce

Vedoucí práce: doc. PhDr. Tomáš Lebeda, Ph.D.

Olomouc 2021

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem: *Obraz volatilního voliče: Panelový výzkum volební volatility v letech 2015-2018*, vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

Olomouc 12. 12. 2021

.....

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu diplomové práce panu doc. PhDr. Tomáši Lebedovi, Ph.D. za odborný dohled a věcné připomínky. Poděkování patří také panu Mgr. et Mgr. Jakubu Lyskovi, Ph.D. a paní Mgr. Kateřině Zymové za ochotu a pomoc při práci s datovými soubory.

Obsah

1	Teoreticko-konceptuální reflexe	9
1.1	Konceptualizace volební volatility	9
1.2	Stabilita stranických systémů a nárůst volební volatility	11
1.3	Volební chování	14
1.4	Modely volatilního chování.....	17
1.5	Volební volatilita v ČR.....	22
2	Operacionalizace a metodologie	24
2.1	Panelová data.....	24
2.1.1	Panelová data v sociálních vědách	24
2.1.2	Výhody a limitace panelových dat	25
2.2	Data	27
2.3	Nezávislé proměnné	28
2.3.1	Způsob vytváření indexů	33
2.4	Závislé proměnné	34
2.5	Metoda.....	35
2.6	Imputace chybějících hodnot.....	37
3	Analytická část.....	39
3.1	Pedersonův index	39
3.2	Deskriptivní statistika volební volatility	41
3.3	Výsledné modely volební volatility	44
	Závěr	53
	Seznam příloh	57
	Seznam tabulek a grafů	59
	Prameny a literatura	60
	Abstrakt.....	70
	Abstract	71

Úvod

Volební volatilita je neodmyslitelnou součástí stranických systémů a volebního chování, v určitých formách je častým objektem zájmu řady studií. Nicméně její prudký nárůst v posledních dekádě podnítil další výzkum ve snaze lépe pochopit faktory podmiňující volební volatilitu. Voliči vykazují různé formy a směry volatility, její rysy však stále zůstávají tzv. černou skříňkou. Většina výzkumů se pohybuje na agregované úrovni a studie, které by adresovaly konkrétně individuální aspekty volatility, jsou stále poměrně vzácné. Nahlédnutí do ratia volatilních voličů se však díky postupnému nárůstu panelových studií začíná stávat stále dostupnější možností.

Metody pro zachycení přesunu voličů se různí. Nejvíce zastoupenými jsou stále agregované techniky, které zahrnují výpočty indexu volatility na základě volebních výsledků. Pokročilejší metodou je ekologická inference, která dokáže zaznamenat specifické přesuny voličů napříč stranami. V důsledku navýšení hladiny volatility ve stranických systémech se však pozornost mnohých obrátila především na individuální úroveň nestabilních voličů.

České prostředí v tom nebylo výjimkou. Problém však nastává, když se individuální volební volatilita (tj. změny volebního chování v čase) zkoumá pomocí průřezových dat – dat, která byla sesbírána v jednom momentě. Díky povolebním studiím lze sice zkoumat dva časové momenty, ale v jednom čase a za rizika tzv. recall otázek. Využití takového typu dat je již zažitým standardem nejen v české volební analýze. Alternativou, která je schopná zachytit individuální charakteristiky voličů (sofistikovanost, cynismus apod.), jsou v tomto případě panelová data (studium změny). V sociologickém a politologickém prostředí jsou sice poměrně vzácná, ale jejich potenciál je značný.

Diplomová práce je první panelovou studií v ČR podrobně se zabývající volební volatilitou. Ostatní práce a studie oscilují na hraně Pedersonova indexu volatility (agregovaná úroveň) a měření osobních charakteristik na úrovni průřezových dat, což je z mnoha důvodů velmi problematické. Je však nutno podotknout, že panelová data nebyla až do nedávna v českém prostředí dostupná. Průlom v české sociologii nastal v roce 2018, kdy bylo dokončeno České panelové šetření domácností 2015–2018, což je jediná dostupná panelová studie na území Česka, která poprvé umožňuje zkoumat sociologické otázky v průběhu času. Její potenciál však zůstal doposud naprosto nevyužit. V případě českých panelových dat se tak nelze oproti žádnému autorovi vyhradit, jelikož panelové šetření domácností nikdo doposud nevyužil (podle dostupných vyhledávání na Google

Scholar). Současný český výzkum volební volatility se zastavil na úrovni povolebních studií, Pedersonova indexu a ekologické inference.

Příkladem použití Pedersonova indexu je Jakub Šedo (2006) (2011), který jej použil pro výzkum volatility v letech 1992–2002 a 2010. Závěry značně rozvedl Lukáš Linek v roce 2014 svou analýzou čisté a celkové volební volatility v letech 1990–2013. Linek následně v roce 2017 analyzoval vliv krátkodobých faktorů v podobě evaluace lídrů na volební volatilitu. Některé diplomové práce se od té doby pokoušely rozvést závěry volatility a převést je i na individuální rovinu voličů. Všechny však využívaly povolební studie, které neumožňují validní výzkum faktorů volební volatility, závěry tak mohou být pochybné.

V zahraničí se situace výrazně liší oproti té české. Ani zde však není mnoho autorů, ti na sebe navíc často navzájem navazují a citují se. Pakliže zůstaneme na území Evropy, lze najít po dekády nepřerušeně trvající panelové studie například ve Velké Británii, Německu nebo Belgii. Autorkou, jejíž výzkumná činnost poskytla velkou inspiraci pro tuto diplomovou práci, je kanadská politoložka – doc. Ruth Dassonneville. Její výzkum volební volatility kombinuje využití panelových dat a heterogenity výběru vzorku případů. Volatilitu zkoumala nejen komparativně v rámci celé Evropy, ale i na příkladu Belgie (2012; 2013; 2018), Nizozemska (2013), Německa (2012) nebo Velké Británie (2016). Lze ji tak považovat za průkopnici ve výzkumu individuální volební volatility a jejich specifických determinantů.

Směrování diplomové práce také výrazně ovlivnil výzkum prof. Toma van der Meer, který zkoumal volební volatilitu v Nizozemsku pomocí panelových dat z let 2006–2010. Hlavním cílem byl výzkum celkové volatility, intra a interblokové volatility a faktorů, které působí na volatilitu voličů. Závěr studie potvrdil hypotézu racionálních a informovaných voličů, kteří jeví prvky volatilního chování a často vybírají mezi ideologicky podobnými stranami. Jasně však zmiňuje také riziko nárůstu fragmentace ve stranickém systému, což vede k obtížnému sestavování koalic a celkovému vládnutí.

Mezi další autory využívající panelových šetření domácností patří Ursina Kuhn (2009), která podrobila bližšímu výzkumu stabilitu a změnu volebních preferencí ve Švýcarsku v letech 1990–2007. Autorka jako jedna z prvních rozlišovala v panelové studii intra a inter blokovou volatilitu a vlivy sociostrukturálních a psychologických predispozic na volební dynamiku. Průkopníkem a často citovaným autorem v oblasti predispozic a role politické sofistikovanosti na volatilitu je však Romain Lachat (2004). Lachat výrazně ovlivnil směr výzkumu dalších studií ve způsobu, jakým vybírají a operacionalizují

nezávislé proměnné volební volatility. Převedl také pozornost od pouhých sociostrukturálních faktorů blíže ke kognitivním, a to za účelem vysvětlení volební volatility. Užší zaměření pro výzkum volatility v Nizozemsku zvolilo trio: Sabine Geers, Linda Bos a Claes H. De Vreese (2017). Autoři ve svých výzkumech hodnotili vliv krátkodobých faktorů (konkrétně efekt vystavení médií) na volatilitu rozdělenou do dvou podkategorií: krystalizaci a konverzi. Závěry studie v roce 2019 aktualizovali pomocí výzkumu obsahu médií. Podobně se krátkodobými vlivy zabývali i Jesper Stromback a Sabine Geers, kteří se však zaměřili na efekt politických znalostí na intra volatilitu, tj. volatilitu během volební kampaně.

Cílem diplomové práce je především poskytnout první analýzu volební volatility pomocí panelových dat v českém prostředí a přiblížit se o něco blíže k výzkumnému standardu okolních zemí. Pomocí jednoho panelu však nelze postihnout všechny aspekty volatility, které řada zahraničních autorů analyzuje po několik let. Práce se tudíž bude zaměřovat na charakteristiky volatilního voliče v kontextu nejvlivnějších behaviorálních modelů – především na úroveň politické sofistikovanosti, politického cynismu či politické angažovanosti. V analýze jsou však kontrolovány i základní sociostrukturální efekty, složení domácnosti, L–P orientace apod. Analýza je umožněna díky datům z Českého panelového šetření domácností, které probíhalo v letech 2015–2018. Práce si dále klade za cíl poskytnout jednotnou metodologickou vazbu pro budoucí kvantitativní výzkum volební volatility pomocí panelových dat, která v českých podmínkách chybí. Panelová data umožňují zkoumat celé spektrum specifických faktorů a proměnných volební volatility a metodologická a operacionalizační opora může výrazně urychlit další výzkum. Veškerá data jsou zpracována v programu R Studio. K samotné modelaci je využit program Stata.

Práce odpoví na otázky v kontextu volební soutěže v ČR:

Jak vypadá struktura volebního elektorátu? Je volební volatilita výsledkem informovaného hlasu a politické emancipace nebo pouze náladovosti voliče?

Lze potvrdit úpadek dlouhodobých faktorů a jejich nahrazení krátkodobými nebo platí vliv obou na volební volatilitu?

Za účelem zodpovězení výzkumných otázek je práce strukturovaná do třech částí. Teoretická část je celkově konceptualizována jako chronologická komparace teorií a výzkumů vlivných autorů na poli volatility pro zachycení proměn v jejím zkoumání. Nejprve je však konceptualizován pojem volební volatility. Jsou popsány všechny druhy volební volatility, jejich rozdílů a použití. Pro klarifikaci termínu jsou také porovnávána názvosloví *volatility* různých autorů. V další části teorie je na volební volatilitu pohlíženo

ve dvou rovinách: jako na indikátor stability stranických systémů a jako na model volebního chování. V rámci stranických systémů je chronologicky reflektován vývoj teorie štěpných linií a konceptu dealignment. Druhou optikou, jíž je šetřena volební volatilita, je volební chování. V rámci této části jsou vytvořeny hypotézy pro výzkum, které reflektují vliv politické sofistikovanosti, sociální interakce, médií nebo věku. V poslední části je předeštěn vývoj volební volatility v Česku.

Následující část práce obsahuje operacionalizaci proměnných a metodologii výzkumu. V ní je detailně představen formát panelových dat společně s jejich výhodami a nevýhodami oproti tradičním průřezovým studiím. Kapitola následně seznamuje s využívanými panelovými daty, popisuje operacionalizaci nezávislých a závislých proměnných, způsob vytváření indexů a celkovou podobu finálního datového souboru. Na závěr je zdůvodněn výběr víceúrovňové logistické regrese pro analýzu dat. V rámci kapitoly jsou zdůvodněny jednotlivé kroky pro vytvoření finálního datového souboru, přičemž jsou adresovány i alternativní přístupy pro analýzu panelu.

Analytická část nejprve přibližuje základní hodnoty volební volatility datového souboru pomocí deskriptivní statistiky a Pedersonova indexu. Pro lepší orientaci jsou vytvořeny přehledné infografiky znázorňující vývoj volatility napříč vlnami, proměnu volebních preferencí mezi politickými stranami a také přelivy voličů. Samotná analýza volební volatility využívá již zmíněnou víceúrovňovou regresní analýzu pro modelaci volebního chování. Výsledky regrese jsou posléze interpretovány v kontextu volatilního volebního chování a stability stranického systému v ČR.

1 Teoreticko-konceptuální reflexe

1.1 Konceptualizace volební volatility

Pojem volební volatility v sobě obsahuje několik různých dimenzí a vrstev, které se vzájemně podílejí na jeho konceptualizaci a společně jej utváří. První základní rozlišení volatility je mezi agregovanou/čistou (*net*) a individuální/celkovou (*gross*). Agregovanou volatility definoval Pederson (1979) jako „čistou změnu v systému politických stran vyplývající z jednotlivých přesunů hlasů“. Lze ji zjistit pomocí jeho indexu jako kumulativní procentuální změnu zisku hlasů dané strany mezi dvěma volbami (Pederson, 1979). Agregované měření volatility bylo středem kritiky Petera Maira a Stephana Bartoliniho (1990), kteří upozorňovali na limitované možnosti tohoto přístupu: „...je zřejmé, že když voliči mění, pravděpodobněji změni svůj hlas mezi přáteli než nepřáteli“. Ze ztráty pravicové strany tak podle autorů, kteří vycházeli z tradičních štěpných linií, profitují další strany na pravicovém spektru, stejný princip platí i pro strany opačného levicového bloku. Jelikož autoři nahlíželi na úroveň agregované volatility jako na utlumené a extrémně nízké, představili nové dělení v rámci volatility třídního bloku (*within bloc*) a volatility mezi bloky (*between blocs*). Jejich výzkum volatility tak následně vycházel z předpokladu stabilních stranických rodin a jejich volatilních členů (Mair, 2005).

Agregovaná úroveň je dlouhodobě a hojně využívána k popsání dlouhodobého trendu volební volatility a díky dostupným volebním datům i ke komparaci napříč státy. Individuální úroveň měření představuje přesnější způsob zachycení individuálních přesunů voličů a často dosahuje vyšších hodnot než agregované změny podílů volebních hlasů. Výzkumy volatility na individuální úrovni vycházejí z dotazníkových a popřípadě panelových šetření, která jsou schopna zachytit nejen rozsah, ale i směr a konzistenci volební volatility (Dalton, McAllister, & Wattenberg, 2000). Problematickou složkou individuálního měření volatility jsou nekonzistentní data, která nelze porovnávat napříč zeměmi a sledovat dlouhodobý trend vývoje. Z praktických důvodů je proto často využíván Pedersonův index, u kterého byla nalezena vysoká korelace i s individuální úrovní (Bischoff, 2012).

Měření individuální úrovně agregovanými výsledky bylo silně kritizováno Sarahou Birch (2005), která se stavěla proti platnosti korelace v odlišných kontextech stranických systémů. Kromě způsobu měření byl také stále více zpochybňován Pedersonův index

a celková validita měření agregované úrovně. Celá řada autorů (Birch, 2005; Sikk, 2005; Tavits, 2005; Powell & Tucker, 2014; Mainwaring, Gervasoni, & España-Najera, 2017) se začala postupně shodovat nad nutností rozdělovat agregovanou volatilitu dle vstupu nových politických stran k lepšímu zachycení dynamiky stranických systémů. Sarah Birch (2005) pojmenovala tuto problematiku spojování, štěpení a vzniku nových stran jako *replacement*. Z podobného předpokladu vychází konceptualizace Powella a Tuckera (2014), kteří rozlišují mezi volatilitou typu A a typu B. Typ volatility (B) nastává, když voliči mění svůj hlas mezi existujícími stranami, které představují z velké části relevantní složku politického zřízení. Typ (A) zase zahrnuje vstupy a výstupy politických stran v nestabilních politických systémech. Jelikož Pedersonův index zachycuje oba typy volební volatility, autoři považují za důležité tento uniformně přijatý index rozlišit do dvou zmíněných komponentů, a to hlavně v postkomunistických zemích, ve kterých je často vysoká volatilita A. Přímo na závěrech Powella a Tuckera staví výzkum Mainwaringa, Garvasoniho a España-Najera (2017), kteří pracovali s pojmy vněsystémové (*within-system*) a vněsystémové (*extra-system*) volatility. Ve své studii, kterou mnohonásobně rozšířili o počet zemí a volebních period, našli signifikantní výsledky pro oba typy volatilit. Autoři v závěru práce zdůrazňují důležitost rozlišování typů volatility, jež mají odlišné implikace pro stranické systémy. Země s podobnými úrovněmi totální volatility tak mohou mít lišící se vněsystémovou volatilitu, která značí měnící se systém a odchod voličů z tradičních stran¹.

Nutným rozlišením při výzkumu volební volatility je i časové období, v němž změna probíhá. První typ tvoří volatilita mezi dvěma po sobě jdoucími volbami (*inter volatilita*), zatímco druhý se týká volatilitních změn během volební kampaně (*intra volatilita*) (Lachat 2004). Nejčastějším předmětem studií je *inter volatilita*, která je spojována s dlouhodobými faktory (socio-strukturální predispozice, vzdělání, věk, stranicví apod). V posledních letech se na druhou stranu začala ubírat pozornost hlavně na vliv volební kampaně, a to především díky dostupnosti více systematických a obsáhlých panelových studií. Rozlišení tohoto druhu volatility je v současnosti jedním z nejvíce prominentních a užívaných přístupů (Geers & Strömbäck, 2018).

¹ Nejnovější názvosloví volatility mezi novými a etablovanými stranami pochází od autorů Chiaramonte a Emanuele (2017), kteří rozlišují mezi volatilitou regenerace a volatilitou alternace.

1.2 Stabilita stranických systémů a nárůst volební volatility

Výzkum volební volatility v kontextu stranických systémů se z počátků odvíjel v rámci teorie, kterou představili v roce 1967 Seymour Martin Lipset a Stein Rokkan. Hlavní přínos jejich komparativního výzkumu stranických systémů spočíval v předpokladu zamrznutí hlavních stranických alternativ a následném vývoji dle základních štěpných linií. Autoři volební volatilitu vysvětlovali jako normální jev, který je vždy nutné porovnat s předchozím obdobím. Právě proto svou studii zakončili 20. lety 20. století, jelikož dle jejich hypotézy období sdílí základní prvky stranických systémů s 60. léty a volič je ovlivněn historickou konstelací možností, které systém jako celek dlouhodobě nabízí (Lipset & Rokkan 1967). Závěry Lipseta a Rokkana o odolnosti stranických systémů byly následně potvrzeny v publikaci Richarda Rose a Dereka W. Urwina (1970), kteří analyzovali z agregovaných dat výkyvy ve stranické podpoře v letech 1945–1969. Na základě svých výsledků nahlížela dvojice autorů na volatilitu volebních výsledků pouze jako na náhodné změny mezi volbami bez přidané signifikance, tím také potvrdili teorii zamrznutých štěpných linií a stabilních stranických systémů. Odkaz teorie „zamrznutí“ a štěpných linií ovlivnil výzkum volatility až do 90. let, kdy Peter Mair a Stefano Bartolini (1990) pokračovali v tradici porovnávání volebních výkyvů s obdobím před druhou světovou válkou.

Další názorové spektrum se začalo formovat v polovině 70. let. Představovali jej autoři, kteří pohlíželi na rostoucí volatilitu jako na indikátor změny a nový přetrvávající fenomén. Studie z 50. a 60. let, které byly silně ovlivněny stabilní strukturou stranických systémů, byly nahrazeny více kritickým přístupem vůči hypotéze zamrznutí Lipseta s Rokkanem. Hlavní výzkumný zájem se tak během jedné dekády přesunul od otázky vytrvalosti stranických systémů k jejich nestabilitě a volatilitě². Úpadek vysvětlujících hodnot štěpných linií podnítil vznik komplementárních modelů *dealignment* a *realignment* vysvětlujících volební změny napříč Evropou z hlediska poklesu stranických loajalit v masovém elektorátu. V rámci těchto modelů se pokoušela řada autorů odhadnout, zda volební volatilita směřuje k dočasné či dlouhodobé nestabilitě stranických systémů (Flanagan & Dalton 1984). Mezi první patřila práce Castena Jarlova a Ole P. Kristensena, kteří na příkladu dánských voleb prezentovali úpadek volební stability, jež nahradila éra dlouhodobě vysoké volební mobility. Svými závěry představili volební volatilitu jako

² Provázanost volatility se stranickými systémy je zřejmá na příkladu práce Adama Przeworskiho (1965), který volatilitu označil pod pojmem *institucionalizace volebních vzorců / stranických systémů*.

produkt základních společenských faktorů, a to namísto dosavadního konceptu pomíjivých politických událostí (Jarlov & Kristensen 1978).

Klíčovým autorem, který podnítil budoucí práce a výzkumy na poli volební volatility až do současnosti, je však Mogens N. Pederson. Pederson navázal na dosavadní výzkumy dvojic Lipseta s Rokkanem (1967) a Rose s Urwinem (1970), na kterých poukázal na nový vývoj formátu stranických systémů. Několik významných výjimek v konceptu tradičních štěpných linií, o kterých mluvili Rokkan a Lipset, začaly tvořit stále větší část v evropských stranických systémech a ohrožily vytvořením pohledu na volební volatilitu jako pouze na dočasnou odchylku od stabilního vzorce. Evropské stranické systémy, které byly považovány dlouhodobě za stabilní, začaly nabývat na volatilitě, stejně tak se volatilní systémy začaly stabilizovat. Nepředvídatelný vývoj, který nesouhlasil s vedoucími teoriemi, si žádal novou konceptualizaci a zařazení. Pederson pro konceptualizaci nového fenoménu pojal volatilitu jako funkci stranických systémů a počtu soutěžících politických stran, tu následně měřil skrze agregovanou úroveň čisté změny zisku strany. Na základě své analýzy poválečných systémů navrhl nový způsob klasifikace stranických systémů v Evropě dle úrovně a směru jejich volební volatility, čímž se vyhranil od historicko-komparativního přístupu, který porovnával stabilitu stranických systémů s předešlými obdobími: „...nikdo již nemůže usuzovat, že dnešní stranické systémy jsou stejné jako stranické systémy 60. let a už vůbec ne let 20.“. Svými závěry započal Pederson novou éru výzkumu volební volatility a položil základy pro další práce autorů (Pederson, 1979).

Výzkum volební volatility a (ne)stability stranických systémů vycházel v následujících letech primárně z nálezů Pedersona (1979), i když závěry se stále vlivem nedostatečných dat lišily (Maguire, 1983; Crewe & Denver, 1985; Bartolini & Mair, 1990; Heath, Jowell, Curtice, Evans, Field, & Witherspoon, 1991). S koncem 90. let a začátkem 21. století už však nešlo přehlížet vzrůstající hladinu volatility napříč státy a hromadící se důkazy o přítomném fenoménu *dealignment* a rostoucí volatilitě ve vyspělých demokraciích (Franklin, Mackie, & Valen, 1992; Dalton & Wattenberg, 2000; Mair, 2002; Drummond, 2006). Nová vlna důkazů také pozměnila dosavadní praxi pohlížení na volatilitu v delším časovém úseku a autoři začali zkoumat proměnlivost stranických systémů v rámci dekád nebo samotných extrémních výkyvů (Dassonneville, 2015). Drummond (2006) využil nově dostupných dat a dosadil je do výzkumného rámce Rose a Urwina (1970), kteří pohlíželi na volatilitu v tradici zamražených stranických systémů a hájili původní závěry Rokkana s Lipsetem (1967). Jejich výzkum a metodologický postup byl autorem vybrán záměrně k vyřešení sporů nad směrem a závažností volební volatility,

kteří pramenily mimo jiné z odlišných metodologických postupů a výpočtů³. Zdvojnásobením časového rozpětí výzkumu až do roku 1995 lze usoudit, že stranické systémy zažívají od 70. let postupný trend nárůstu volební volatility, variability a elasticity. Závěry lze rozšířit i na celkový proces *dealignment/realignment*, jehož přítomnost v Evropě je díky novým datům potvrzena (Drummond, 2006).

Uzavírání kapitoly dvojího přístupu při šetření volební volatility je nejlépe prezentováno na příkladu Petera Maira a vývoji jeho výzkumu. Postupně rostoucí zájem o volební volatilitu a zpochybňování platnosti štěpných linií od 70. let přiměla Maira k ostré kritice. Na nárůst volatility v 70. a 80. letech (stejně jako ostatní autoři) nahlížel jako na výkyv oproti 50. a 60. létům. V komparaci s 20. léty, kdy započal proces masové politiky, však dle Maira není volatilní období ničím výjimečným a představuje spíše normu než výjimku ve vývoji stranických systémů. Svou hlavní kritiku celého spektra dosavadních autorů směřoval na způsoby měření agregované volební volatility (změny v agregované podpoře pro individuální strany), které byly vyobrazeny jako neadekvátní indikátory změn stranických systémů a úpadku štěpných linií (viz kap. 1.1). Svými závěry nakonec označil celkovou volební změnu a transformaci stranických systémů za mytickou (Mair, 1997).

Přelom 90. let přinutil Maira zrekapitulovat svůj argument o stabilních stranických systémech, jejichž úroveň volební volatility mezitím nabyla téměř čtyřikrát větších hodnot než v předešlých letech a poprvé v poválečném období překročila 10% hranici. Extrémní nárůst volební volatility, který nebylo možné porovnat s žádnou jinou dekádou, společně se značně odlišnými volebními vzorci představovaly nesporné důkazy, které nebylo možné nadále ignorovat, ty vedly k opuštění razantní obrany hypotézy zamrznání. Nové vzorce volatility vnímal Mair jako nadále konsistentní a vedoucí k celkovému procesu uvolňování konvenčního volebního chování (Mair, 2005). Tyto závěry rozvinul později v roce 2008 na příkladu Dánska, které zažívalo bezprecedentní nárůst volatility v několika posledních volbách. Případová studie představuje pomyslné završení výzkumu volební volatility Maira jako jednoho z největších zastánců stability stranických systémů, který nakonec uznal volební nestabilitu a extrémní nárůst volatility v Evropě v kontextu upadající relevance štěpných linií a otevírání stranických systémů (Mair, 2008).

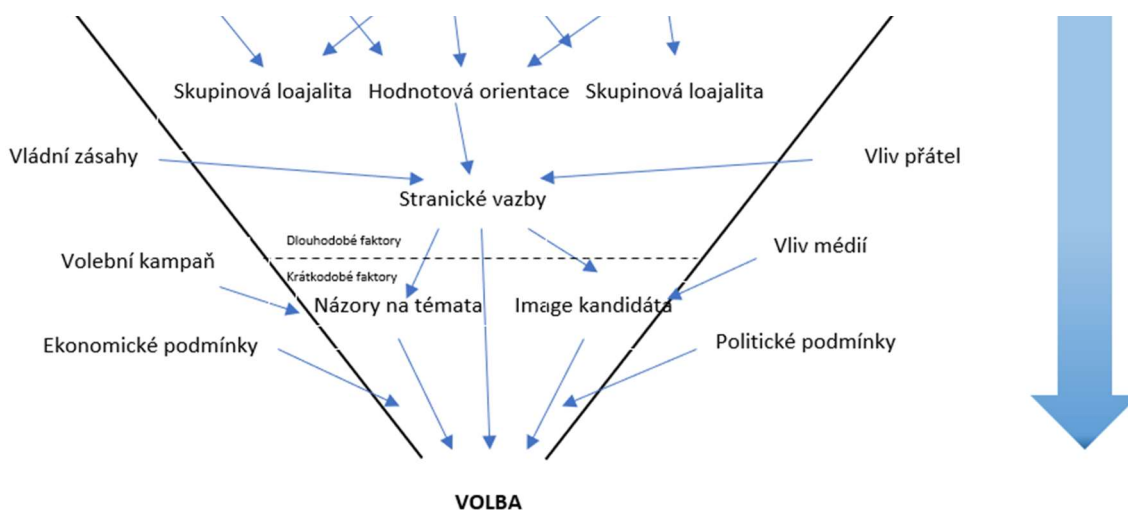
³ Použití odlišných indikátorů volatility vede často k odlišným závěrům. Rose a Urwin (stejně jako celá řada dalších autorů) vycházeli při své studii z indikátorů na makro úrovni, kterými vysvětlují pomocí volebních (agregovaných) dat změny v politických štěpných liniích (mikro úrovni). Ačkoliv jejich přístup je v několika ohledech problematický (validita výzkumu), Drummond zachoval jeho podobu k maximalizaci porovnatelnosti výsledků analýz.

1.3 Volební chování

Politické strany dlouhodobě utvářely rámec pro volební rozhodování a formovaly politickou identitu mezi občany. Příslušnost ke straně a stranické vazby poskytují voličům vodítka pro proces politického rozhodování, pobídky k politické participaci nebo také zdroj politické loajality ovlivňující volební chování. Jak je patrné z předchozí kapitoly, tento model se začal od 80. let výrazně měnit a procházel výraznou transformací směrem k nové empirické regularitě: volební stabilita začala slábnout, stranické systémy zažívaly nárůst fragmentace společně s volatilitou a stranická identifikace upadala napříč Evropou (Dalton & Wattenberg, 2000).

Úpadek stranictví a štěpných linií výrazně ovlivnil studování volební volatility nejen na agregované úrovni, ale také otevřel prostor pro širší výzkum individuálního volebního chování, které prošlo v kontextu procesu *dealignment* výraznou změnou (Dassonneville, 2015). Zkoumání jednotlivých faktorů, které ovlivňují a determinují konečnou volbu voličů, se stalo středem akademické pozornosti. Jedním z největších přínosů do této oblasti byl přístup Michiganské školy, která zastřešila řetězec událostí vedoucí k volbě konceptu trychtýře kauzality (*funnel of causality*). Dnes již částečně překonaný přístup,

Tabulka 1 Trychtýř kauzality

Zdroj: Vytvořeno autorem, adaptováno z Dalton (2008)

který však nadále slouží jako užitečná pomůcka pro vizualizaci krátkodobých a dlouhodobých faktorů. Základní myšlenkou metafory trychtýře je vyobrazení sekvencí událostí v rámci časové dimenze, které se pohybují směrem od nejširší (nejvzdálenější)

části trychtýře k užšímu (konečnému) cíli, ve kterém volič uděluje svůj konečný hlas. Celkové spektrum volebního chování se skládá z mnoha vzájemně provázaných faktorů, které mají efekt na výslednou volbu jednotlivce. Samotné faktory nacházející se v metaforickém trychtýři se liší nejenom v rámci časového rozpětí, ale i v jejich kvalitativních charakteristikách: lze tak odlišovat mezi podmínkami exogenními a relevantními, osobními a externími, politickými a nepolitickými. Exogenní, externí a nepolitické podmínky se často vlivem komunikačních a politizačních procesů během volební kampaně a přibližování se k pomyslnému konci trychtýře stávají relevantními, osobními a politickými (Campbell, 1960).

Operační rámec navrhovaného konceptu volebního chování je všezahrnující a obsahuje široký rámec faktorů působících na voličovo rozhodnutí přes sociodemografické predispozice až k politickým problémům. Na základě časové dimenze lze dále rozlišovat mezi dlouhodobými a krátkodobými faktory. Sociodemografické proměnné jako pohlaví, rasa nebo sociální třída se společně se stranickou identifikací a politickou ideologií řadí do dlouhodobých faktorů. Krátkodobé faktory, které jsou specifické pro období kampaně, naopak obsahují vnímání kandidátů, individuální pozici nad aktuálními tématy nebo sociální kontakt s přáteli a rodinou (Lewis-Beck, Jacoby, Norpoth, & Weisberg, 2008). Angus Campbell a kolektiv autorů, kteří představili původní teorii *funnel of causality* v *The American Voter* (1960), nejprve věřili v trvalou stabilitu stranické loajality a identifikace jako v dlouhodobé faktory, na jejichž základě vysvětlovali volební rozhodování. Svou teorii vysvětlovali skrze obrázek průměrného občana, který má pouze limitovanou představu o politických událostech, nezajímá se o ideologické problémy a politiku. Pevně ukotvenou politickou loajalitou takového občana by tak mohla otřást pouze událost mimořádné intenzity, za jiných podmínek však stranická identifikace zůstane stabilní (Campbell, 1960).

Nabývající počet studií od 80. let však pozměnil stávající přístup. Rostoucí známky změn v sociální struktuře, úpadek tradičních štěpných linií, slábnoucí vazby na strany a výskyt nových politických témat, jež společně spoluvytvářejí fenomén volebního *dealignment*, postupně donutily přehodnotit stávající tradiční modely volebního chování, a to včetně explanačního potenciálu dlouhodobých faktorů. Voliči se navzdory původní hypotéze Campbella začali vlivem sociální modernizace stávat více vzdělaní a politicky informovaní, což vyústilo v proces kognitivní mobilizace, který umožnil voličům soběstačnost a nezávislost v politice a rozhodování. Kromě kognitivní mobilizace představuje snížení síly tradičních loajalit klíčovou proměnnou, která pozměnila chování

voličů. Tento přirozený vývoj zahrnuje dva aspekty souhrnně označované jako predispozice voličů: úpadek stranické identifikace a slábnutí štěpných linií, které výrazně formují voličský proces směrem k větší pravděpodobnosti změny stran. Společný efekt zmíněných fenoménů vyústil ve značnou úroveň nejistoty nad volbou voličů, kteří bez silných vazeb na stranu byli připraveni o silnou kognitivní zkratku při konečné volbě. Voliči častěji volí na základě aktuálních politických témat a nejsou již limitováni určitou stranickou loajalitou. Nový typ vzdělaných voličů se zájmem o politické dění tak bude častěji formovat své stranické preference na základě krátkodobých faktorů. V tomto kontextu lze pozorovat několik důsledků volebního *dealignment*, jako je volební volatilita, rozhodování na poslední chvíli nebo split-ticket volba (Lachat, 2004). Navzdory úpadku dlouhodobých faktorů a větší prediktivní hodnotě krátkodobých proměnných, uplatnění sociodemografických charakteristik a politických predispozic je stále relevantní pro vybudování širšího porozumění volebního chování (Lewis-Beck, Jacoby, Norpoth, & Weisberg, 2008).

Kontrastem mezi dlouhodobými a krátkodobými faktory se zabýval Angus Campbell již v roce 1964, kdy poukázal na sílící dopad krátkodobých faktorů na odchýlení od „tradiční síly strany“ (Campbell, 1964). S úpadkem efektu sociodemografických faktorů a stranictví na volební chování (Franklin, Mackie, & Valen, 1992; van der Brug, 2010; Dalton, 2013; Dalton & Wattenberg, 2000) se přesunul výzkumný důraz na krátkodobé faktory, které měly větší potenciál k vysvětlení stále sílící volební volatility. Z dostupných empirických dat vyplývá, že hlavně pro volatilní voliče jsou obecně krátkodobé faktory určující proměnnou. Očekávaný kompenzační efekt krátkodobých faktorů se však může lišit v několika ohledech. Dopady krátkodobých determinantů na rozhodnutí voličů jsou různé, o odlišné síle a samy jsou ovlivněny dlouhodobými determinanty (Dassonneville, 2015). Spektrum proměnných ovlivňujících trend volební volatility doplňuje Fieldhouse et al. (2020) modelem volebních šoků. „*Voličská volatilita je produkt nejen dlouhodobých trendů, ale je to i výsledek neočekávaných a nevysvětlitelných volebních šoků, které fungují jako katalyzátor volebních přechodů, a to hlavně u elektorátu, který se stal méně závislý na volebních zvycích.*“ Volební šoky představují další faktor s vysokým potenciálem změnit volební preference v krátkodobém i dlouhodobém horizontu skrze odloučení od *statutu quo*. Jsou schopny ovlivnit i voliče, kteří se příliš nezajímají o politiku nebo se rozhodují tradičně dle svých politických představ a preferencí. Příkladem takových šoků, které dramaticky přeměnily výsledky voleb, je migrační krize EU, světová finanční krize nebo v případě Velké Británie koalice

Konzervativní strany a Liberálních demokratů, skotské referendum či Brexit. Celková teorie komplementuje ostatní teorie volebního chování skrze kontextuální náhled do význačnosti jednotlivých politických témat, která formují voličskou percepci politických stran.

1.4 Modely volatelního chování

Jednou z dominantních teorií vysvětlujících nárůst volatelního chování voličů v době stranického odlučování je model kognitivní mobilizace Russela J. Daltona (1984). Schopnosti voličů zpracovat politické informace značně vzrostly díky rostoucímu vzdělání a politické sofistikovanosti. Společně se snazší dostupností k informacím mají voliči k dispozici potřebné schopnosti a politické zdroje k dosažení vlastních politických závěrů bez nutnosti spoléhání na stranické pobídky a vazby. Výsledkem je tak dle Daltona expanze nového typu nestraníků (*apartisans*), kteří mají vysokou úroveň kognitivní mobilizace, naopak ale postrádají stranické vazby (Dalton, Scarrow, & Cain, 2003). Závěry studie však nebyly potvrzeny na makro ani mikro úrovni. Řada dalších autorů se vymezila proti teorii kognitivní mobilizace (Lachat, 2004; Albright, 2009; Kuhn, 2009; Lisi, 2010; Dassonneville, 2012), namísto toho přijala východisko nelineárního vztahu mezi politickou sofistikovaností a volební volatilitou. Politickou sofistikovaností lze rozumět schopnost jednotlivce přijmout a zpracovat komunikaci a informace v politickém prostředí. Nelinearita nastává při rozlišení procesu získání a přijetí informace voliči, jejichž sofistikovanost a stabilita postojů dosahuje odlišných úrovní. Vnímání dostupných informací vyžaduje vyšší úroveň politické sofistikovanosti, na druhou stranu pravděpodobnost přijetí a uvěření této informace je podmíněno nižší úrovní politické sofistikovanosti. Nejvíce ovlivnitelní novými informacemi jsou tak voliči se střední hodnotou a volební volatilita střídavě roste a klesá s postupným nárůstem politické sofistikovanosti⁴ (Kuhn, 2009). Literatura se však svými závěry ohledně vlivu politické sofistikovanosti na volební volatilitu stále velmi liší a nelze ustanovit jednoznačný vztah. Studie jsou však za jedno v tom, že mnoho tzv. *floating voters* postrádá základní informace o politice (Claassen, 2007).

⁴ Přínosným výzkumem v této oblasti je publikace Johna R. Zallera (1992), který za nejvíce volatelní skupiny považoval právě ty se středně uvědomělými voliči, kteří jsou vystaveni stranické komunikaci, ale nejsou dostatečně věrní svým vlastním preferencím, aby byli odolní případnému přehodnocení své volby. Proces přijetí informací a následný rozhodovací proces shrnul v rámci svého čtyř výrokového modelu RAS (Receive-Accept-Sample).

Hypotéza 1a: Politická sofistikovanost (vzdělání, politický zájem, politická znalost) má negativní vliv na volební volatilitu.

Více kognitivně mobilizovaní voliči jsou náchylnější na změnu svého volebního záměru na začátku kampaně a v období mezi volbami ze strategických důvodů. Voliči s menší mírou sofistikovanosti jsou snáze ovlivnitelní v průběhu kampaně, kdy na ně působí velké množství politických informací a krátkodobých faktorů. Hodnoty politické sofistikovanosti jsou tak důležitým prediktorem časového vymezení volební volatility (Dassonneville, 2012).

Hypotéza 1b: Největší podíl volatilních voličů s nízkou politickou sofistikovaností bude během třetí vlny šetření (průběh kampaně).

Protichůdným modelem vysvětlujícím volební volatilitu je hypotéza „frustrovaného nestálého voliče“. Takzvaní „frustrovaní nestálí voliči“ (*frustrated floating voters*) jsou v průměru méně spokojeni s politickou situací a vládou, také méně věří politickým stranám a jejich představitelům. Nárůst volatility tak může být vysvětlen právě vyšší úrovní frustrace mezi voliči (Zelle, 1995). Běžná frustrace může dospět až k politickému cynismu, který je konceptualizován jako pravý opak politické důvěry. Absence důvěry budí ve voličích pochybnosti, problémy se rozhodnout a v konečném důsledku může vést k volební volatilitě. Nezpochybnitelný efekt v tomto procesu má opět politický zájem, který může dopady cynismu prohlubovat nebo naopak zlehčovat (Adriaansen, 2011).

Politický cynismus lze konceptualizovat také jako vnější politickou účinnost. Termín zachycuje přesvědčení voliče, že vládní autority a instituce jsou rezponzivní požadavkům občanů. Úroveň vnější politické účinnosti má vliv nejen na volební účast, ale také na volební volatilitu. Voliči, kteří věří, že jejich hlas nebude vyslyšen a nečiní požadovanou změnu, se neúčastní volebního procesu, popřípadě změní své volební preference (B.B. Parker, Frantzeskakis, & Shin, 2019).

Hypotéza 2a: Politická nedůvěra a zklamání vede voliče k volební volatilitě.

Politickou účinnost lze definovat jako „pocit, že individuální politické chování má nebo může mít dopad na politický proces..., že každý občan může hrát roli v nadcházejících změnách“. Definice však nezahrnuje pouze vnější, ale i vnitřní politickou účinnost, tj. vlastní přesvědčení o schopnosti rozumět politickému dění a kompetenci

podílet se na politických aktivitách, jako je volební účast (Craig & Maggiotto, 1982). Výzkumy (Geers & Stromback, 2019) naznačují, že interní politická účinnost přispívá jak k posílení volebních preferencí, tak k volební volatilitě. Závěry studie dále předpokládají, že subjektivní víra ve vlastní kompetence má větší vliv na volební rozhodování než samotné politické znalosti.

Hypotéza 2b: Subjektivní přesvědčení o politických kompetencích přispívá k volební volatilitě. Vnitřní politická účinnost ovlivňuje volební rozhodování více než samotné politické znalosti.

Neméně důležitou proměnnou ovlivňující volební rozhodování je koncept sociálních vazeb, ve kterých se volič pravidelně pohybuje. Formování názorů se neděje v sociálním vakuu a mimo silného efektu politických stran a informací má v tomto procesu důležité místo rodina⁵. Členové rodiny pozorují své volební chování navzájem, případně se účastní voleb společně, utváření volebních preferencí je tak zakotveno v sociálních strukturách (Hooghe, 2017). Diskutování o politice se svými blízkými může posílit stabilitu volebních preferencí, jelikož jednotlivci se často obklopují lidmi s podobným názorovým spektrem a rodiny často sdílí obdobné hodnoty a postoje. Častá interakce s podobně smýšlejícími lidmi má posilující vliv na názory voliče, normalizuje jeho názory a snižuje pravděpodobnost volební volatility (Liu, 2006).

Hypotéza 3a: Voliči, kteří často diskutují o politice se svými blízkými, mají stabilnější volební preference.

Formování politických preferencí na základě sociálních interakcí je vhodné zkoumat i v rámci užšího celku – rodiny. Lidé, kteří mají mezi sebou častou interakci a závisí na sobě ze socio-ekonomického pohledu, mají větší pravděpodobnost své politické preference navzájem ovlivňovat a vyjadřovat politickou shodu. Čím menší je počet členů sociální jednotky, tím větší je úroveň interakce a šance vytvoření politické homogenity (Zuckerman & Berkowitz, 1998).

Hypotéza 3b: Domácnosti jednotlivců mají větší šanci k volební volatilitě oproti manželským párům.

⁵ Problematice se podrobně věnoval Zuckerman (2005), který celkový proces označoval jako „sociální logiku politiky“. Politické názory a vzorce chování v rodině jsou dle autora vzájemně utvářeny skrze interakce mezi partnery / členy rodiny. Podobný efekt lze očekávat i u přátel, spolupracovníků a dalších vazeb, ale podstatně slabší povahy.

Pro komplexní výzkum nárůstu volební volatility považuje Lachat (2004) za důležité zahrnout nejen aspekty kognitivní mobilizace a typů volatility, ale také slábnoucí socio-strukturální predispozice – především stranickou identifikaci. S postupným úpadkem dlouhodobých faktorů zůstávají starší generace více náchylné ke strukturálnímu a ideologickému hlasování na základě stranické identifikace a levice-pravicového rozpoložení (van der Brug, 2010). Stejně predikátory mají výrazně slabší efekt na mladší generaci voličů, která je více ovlivněna krátkodobými faktory a aktuálními tématy. Volební rozhodování mladých voličů je méně formováno politickými stranami a sociálními štěpnými liniemi. Méně strukturované volební vzorce této generace tak mají větší pravděpodobnost, že povedou k volební volatilitě (Walczak, van der Brug, & de Vries, 2012).

Hypotéza 4: Starší voliči mají stabilnější volební preference a jsou více ovlivněni stranickou identifikací než mladší generace.

Výzkum Marca Lisiho (2010) uvádí, že dopad kognitivní mobilizace na časování volebního rozhodování a pravděpodobnost změny volebního rozhodnutí je často velmi nízký. Efekt politické sofistikovanosti zůstává nadále důležitý pro volební analýzu, avšak je do velké míry převážen krátkodobými faktory a proměnnými spojenými s volební kampaní. Jedním z takových faktorů je ekonomické hlasování. Nespokojenost občanů s ekonomickou situací podstatně zvyšuje pravděpodobnost odluky od stávající vlády a volbu jiné politické strany. Prominence ekonomické evaluace jako determinantu volebního chování postupně roste, a to obzvláště v období stále většího upadání stranické identifikace a dalších dlouhodobých faktorů (Lewis-Beck & Stegmaier 2000). Vzhledem k větší náchylnosti volatilních voličů ke krátkodobým faktorům by ekonomické zhodnocení situace mělo ovlivňovat jejich volební rozhodování mnohem více než stabilní voliče (Dassonneville, 2015).

Hypotéza 5: Zhodnocení ekonomické situace hraje významnou roli při volatilním volebním chování.

Velký potenciál ovlivňovat volební chování mají média, která mezi krátkodobými faktory představují jednu z dominantních proměnných. Vlivem médií je pozornost voliče směřována na krátkodobé události a obavy. Selektivní přístup médií k jednotlivcům, pokrytí volební kampaně či afér zvyšuje pravděpodobnost sociálního neklidu, politického cynismu společně s volební volatilitou. Vystavení efektu médií především v době volební

kampaně tak může viditelně pozměnit konečný výsledek hlasování (van der Meer, Elsas, Lubbe, & van der Brug, 2015). Autoři Geers, Bos, De Vreese (2017) potvrdili svým výzkumem dopad vystavení médiím na rozhodnutí voličů. Roli volatility ve volebním chování rozlišovali po vzoru práce Lazarsfelda (1948) na krystalizaci a konverzi. Právě pro krystalizaci, tj. rozhodnutí nejistých voličů, byl nalezen pozitivní vztah. Autoři usuzují, že samotná média nemění stranické preference voličů, kteří často vnímají zprávy selektivně na základě stranické náklonnosti, ekonomické evaluace nebo vlastních názorů a hodnot. Na druhou stranu média pomáhají nerozhodnutým voličům krystalizovat svou volbu v den voleb⁶. Studie předpokládá, že rozhodnutí volatilních voličů jsou převážně neinformovaná.

Nárůst role médií postupně nahrazuje silnou socializační roli tradičních faktorů – rodiny, škol či institucí. Ustálené postavení rodičů jako hlavních socializačních prvků v rámci politiky se tak postupně mění. Sami se stávají tzv. *floating voters* a média (obzvláště internet) přejímají centrální postavení v ovlivňování volebního chování (Bakker & de Vreese 2011). Při vysvětlování volatility je nezbytné rozlišovat typy médií, kterým je volič vystaven. Využití specifické struktury médií má značný efekt na voličovo hodnocení politické situace. V případě využití platformy internetu existují dva teoretické směry vysvětlující rozhodování voličů. První předpokládá, že v internetovém prostředí je volič vystaven předem určeným informacím, které souhlasí s jeho názorovými pozicemi. V takovém případě jsou posílena již existující politická přesvědčení voliče. Sudulich, Wall a Baccini (2014) svými závěry naopak potvrzují stanovisko druhého směru. Používání internetu vede k větší nejistotě voličů, kteří jsou vystaveni celému spektru informací.

Hypotéza 6a: Efekt jednotlivých mediálních platforem na volební volatilitu se značně liší.

Hypotéza 6b: Vystavení internetu utvrzuje voliče ve svých politických přesvědčeních a má negativní vliv na volatilní chování.

⁶ Autoři aktualizovali svůj výzkum v roce 2019, kdy rozlišovali mezi dvěma obsahovými druhy médií (*poll news, issue news*). Studie oproti své předchozí verzi našla i pozitivní vztah pro konverzi, tj. změna preference z jedné strany na jinou, která je dle užitých dat ovlivněna primárně zprávami volebních průzkumů. Nabízí se tak vysvětlení, že volatilní voliči na základě vystavení tomuto typu médií volí strategicky nebo na základě vedoucího postavení strany ve výzkumech (Geers, Bos, & de Vreese, 2019). Dostupná data pro tento výzkum však neumožňují takto podrobnou analýzu vlivu médií na různé typy voličů.

1.5 Volební volatilita v ČR

Stranické systémy v postkomunistické Evropě byly od počátku procesu demokratizace vyobrazovány jako vysoce nestabilní, i když s dočasnými výjimkami (Česká republika). Při výzkumech stranických systémů jsou tak často proti sobě stavěny stabilní systémy západní Evropy a nestabilní systémy střední a východní Evropy (Emanuele, Chiamonte, & Soare, 2018). Výzkum Powella a Tuckera (2014) se této problematice do hloubky věnoval. Ve svém výzkumu, který zahrnoval volby v postkomunistických zemích v letech 1989–2009, studovali rozdíly volební volatility napříč Evropou. Dle autorů tvoří celkovou volatilitu v postkomunistických zemích z více než 70 % typ A, oproti 60 % typu B na západě. Současný trend v Evropě však přispívá k rostoucí asymetrické konvergenci a srovnávání úrovní volební volatility na obou stranách. Západ zažívá prudký nárůst celkové volatility, zatímco východní země mohou sledovat mírný pokles. Postkomunistické země nicméně stále slouží jako laboratoř pro výzkum trendů volební volatility, které se postupně ustanovují na západě (Emanuele, Chiamonte, & Soare, 2018).

Český stranický systém představoval dlouhodobě unikát mezi ostatními postkomunistickými zeměmi. Vyznačoval se relativní stabilitou, institucionalizací a velmi nízkou fragmentací. Volební soutěž se trvale odehrávala mezi čtyřmi největšími politickými stranami: ODS, ČSSD, KDU-ČSL a KSČM, případná volatilita se vyskytovala mezi těmito subjekty (volatilita B). Poslední vysoké hodnoty agregované volatility v ČR bylo možné pozorovat v roce 1992 a s ústupem i v roce 1996 před stabilizací systému (Linek 2014). Poklidné období však zasáhl výrazný otřes v podobě voleb do Poslanecké sněmovny v roce 2010. Destabilizace stranického systému zasáhla všechny doposud hlavní politické aktéry. Zatímco pokles volební podpory opozice byl poměrně slabý, vládní strana ODS inkasovala svůj vůbec nejnižší zisk (20,2 %), ČSSD měla nejhorší výsledek od roku 1992 (22,08 %) a KDU-ČSL nebyla ani schopná překročit 5% hranici. Vstup dvou nových stran TOP 09 a Věcí veřejných (VV), které dohromady alokovaly více než čtvrtinu všech odevzdaných hlasů, vyústil v prudký nárůst volební volatility. Doposud mizivá úroveň volatility typu A (od etablovaných k novým) nabyla rekordních hodnot a agregovaná volatilita dosáhla nejvyšších hodnot od roku 1992 (Hanley, 2011).

Úspěch nových stran pokračoval i ve sněmovních volbách 2013 a nový trend volatility A nadále vzrůstal. Výrazným faktorem, který ovlivnil volební volatilitu, byl i odchod strany VV, což vedlo k menšímu poklesu přesunu voličů mezi etablovanými stranami.

Volby v roce 2017 znamenaly opět změnu oproti dvěma předchozím obdobím. Absolutní většinu alternace tvořily přesuny mezi stávajícími stranami (B), volatilita typu A reflektovala pouze odchod strany SPO a vstup STAN. Důležitým poznatkem je nestabilní vzorec volatility v českém prostředí, ve kterém dlouhodobě nepředstavoval žádný typ volatility dominantní postavení (Becková, 2019).

2 Operacionalizace a metodologie

2.1 Panelová data

Termínem *panelová data* se rozumí pozorování případů (jednotlivci, domácnosti, země, firmy apod.) po určité časové období. Panelové studie jsou často označovány jako *longitudinal* nebo *pooled cross-sectional time series* a jsou charakteristické pozorováním většího počtu případů v čase. V kontrastu stojí *time series* data, která se zaměřují na proměny jednoho nebo malého vzorku případů v průběhu času. Samotný pojem *panelová data* je spjat s pozorováním jednotlivců. Každá vědní disciplína však označuje tento typ pozorování jiným názvoslovím – ekonometrie v tomto ohledu rozvinula časosběrná pozorování v průběhu posledních let nejvíce (Frees, 2004).

2.1.1 Panelová data v sociálních vědách

Rozvinutí panelových studií a představení pojmu *panelové techniky* je připisováno Paulu Lazarsfeldovi. Ten ve své studii „*The ,panel‘ as a new tool for measuring opinion*“⁷ poprvé systematicky popsal techniky panelových dat, jejich výhody a rizika: „...*pokud studie zahrnuje změny a trendy v rozmezí určité doby, nebo když je cílem zjištění velkého množství podrobného materiálu o jednotlivcích, pak je panel nejpraktičtější způsob k zajištění takových dat... prostorové studie nedovolují detailní analýzu takových experimentů*“ (Lazarsfeld & Fiske, 1938). Mezi první panelové výzkumy Lazarsfelda patří vliv rádiového vysílání na koupi produktu, postupně se zacílily na veřejné mínění, a to např. v podobě první klasické panelové studie volebního chování během prezidentské kampaně v roce 1940 (studie Eric County). Na stěžejní panelový výzkum navázala o deset později studie ELMIRA, která doplnila výzkum Lazarsfelda díky dalším panelovým datům z prezidentské kampaně 1948. V průběhu let postupně v sociálních vědách přibývalo panelů, které se zaměřovaly na různé sociální aspekty. Mezi již tradiční dlouhotrvající panelové studie patří *US American National Longitudinal Surveys of Labour Market Experience (NLS)* a *University of Michigan's Panel Study of Income Dynamics (PSID)*, které jsou nepřetržitě vedeny již od 60. let a byly vzorem mnohým panelovým výzkumům domácností. V Evropě mají často jednotlivé země vlastní národní panelové výzkumy

⁷ Lazarsfeld chtěl původně vyzkoušet panelovou metodu v praxi ve studii dopadu rádiového vysílání na farmáře. Kvůli nedostatku financí však nebyl jeho výzkum podpořen. Namísto toho obrátil Lazarsfeld svou pozornost na výzkum efektu masové komunikace ve volební kampani 1940, což vyústilo v jeho stěžejní dílo *The People's Choice* (Barton, 2001).

domácností: *The German Socioeconomic Panel Study* nebo *The British Household Panel Survey*. Na úrovni EU je zase od 90. let veden *European Community Household Panel*, který byl později nahrazen *The European Union Statistics of Income and Living Conditions* (Andreß, Golsch, & Schmidt, 2013).

Využití panelových dat v sociálních vědách má obrovský přínos a potenciál. Díky stálému a dlouhodobému dohledu nad stejnými jednotlivci lze zachytit jejich změny v přístupech, zvycích, očekáváních nebo afiliaci. Pomocí panelové metody je možná selekce určitého vzorku lidí/respondentů, jejichž chování se proměňuje a může být předmětem podrobnější analýzy (Lazarsfeld, 1948). Z logiky věci vyplývá, že průřezové (cross-sectional) studie zkoumající příčinu a důsledek v jednom časovém bodě nemohou zachytit a měřit změny chování. Tyto závěry se přesně vztahují na voliče a výzkum volební volatility, která je ve většině případů zkoumána pomocí agregovaných dat. Agregované výzkumy mohou poskytnout vysvětlení volatility z hlediska volebních systémů nebo ekonomického vývoje. Nemohou být však využity k analýze individuálních zdrojů volební volatility (vzdělání, emoce apod.) a samotných přesunů, které jsou vlivem typu dat nepřesné a podceněné (van der Meer, Elsas, Lubbe, & van der Brug, 2015). Díky panelovým datům se nemusejí sociologičtí výzkumníci spoléhat na nedůvěryhodné „recall“ otázky a mohou čerpat přímo z volebních údajů v dané časové periodě, jež sám volič nahlásil. Výzkum Elsas, Lubbe, van der Meer a van der Brug (2014) poukázal na několik mechanismů, které vedou k nekonzistentním výsledkům v rámci „recall“ otázek. Prvním faktorem je proces zapomínání, který je silnější u více volatilních voličů. Dále k chybovosti vedou nejednoznačné postoje voliče, jejichž názorové vymezení je spíše náhodné. V poslední řadě zmiňují autoři efekt kognitivní zaujatosti (asimilace), díky kterému si voliči asimilují předešlý hlas dle současných volebních úmyslů. Napříč akademickou obcí tak lze nalézt konsensus nad panelovými daty jako klíčovým nástrojem pro výzkum volební volatility (Dassonneville & Stiers, 2018).

2.1.2 Výhody a limitace panelových dat

Benefity a možnosti panelových dat jsou velmi početné. Badi H. Baltagi (2005) řadí mezi základní výhody následující body:

1. Mezi první lze zařadit možnost kontrolovat individuální heterogenitu. Panelová data přirozeně předpokládají heterogenitu (tj. individuální efekt) svých pozorování

- (země, jednotlivci apod.). V případě, že time-series a cross-sectional data heterogenitu nekontrolují, výsledné závěry analýz mohou být zkreslené a nepřesné.
2. Panelová data poskytují více informativní data, více variability, méně kolinearitu mezi proměnnými a více efektivity (lepší při určování kauzality).
 3. Panelová data jsou schopna identifikovat a měřit efekty, které není možné zachytit v čistých cross-section nebo time-series datech⁸ (např. výzkum členství v odborech a výše mzdy při konstantní individuální charakteristice zaměstnanců).
 4. Panelová data jsou schopna lépe studovat *dynamiku přízpůsobení* (zachycení změn).
 5. Umožňují modelaci a testování více komplikovaných behaviorálních modelů.

I přes mnohé výhody v analýze individuálního chování mají panelová data mnohá omezení, se kterými je nutné při práci počítat. Ty nejvýznamnější jsou opět shrnuty v knize *Econometric Analysis of Panel Data* autora Badi H. Baltagi (2005):

1. Problémy designu a sběru dat, které zahrnují nekompletní pokrytí populace, odmítání odpovědět, frekvenci a rozmístění rozhovorů, časové referenční období apod.
2. Zkreslení chyb měření vlivem špatných odpovědí na nejasné otázky, zapomínání, úmyslné pozměnění odpovědi nebo selhání ze strany zpovídaného.
3. Nejvýznamnějšími riziky jsou však problémy selekce, které lze rozřadit do třech podkategorií:
 - a. Vlastní výběr – výběr pouze specifického vzorku jedinců, který však může vést k nekonzistentním závěrům vlivem nenáhodného výběru.
 - b. Neposkytnuté odpovědi – výsledek odmítnutí účastnit se (první vlna), nezastihnutí respondenta apod. Kromě tradičních chybějících hodnot může tento faktor způsobit významné problémy pro populační parametr.
 - c. Snižující se efektivita (Attrition) – komplementující faktor předchozího bodu. Během tohoto procesu přichází panel o respondenta v určité vlně vlivem úmrtí, přestěhování nebo nezájmu. Problematickým důsledkem

⁸ K dalším výhodám lze zařadit například možnost APC analýzy, která díky dostupným datům dokáže kontrolovat efekty věku (stárnutí), generace (rok narození) a časové periody zároveň (Age-Period-Cohort) (Andreß, 2017).

může být využití pouze vzorku, který se účastnil ve všech vlnách a neodmítl odpovědět (selection bias).

Panelová data jsou nedocenitelným nástrojem nejen ve volební analýze a sociálních vědách. Nabízejí možnosti, které klasická průřezová data postrádají: větší vzorek, validita, kontrola individuální heterogenity nebo lepší práce s chybějícími hodnotami. Stejně tak však obsahují limitující faktory, které je nutno brát v potaz. Kromě relativně vysokých finančních a časových nákladů na jejich realizaci představuje největší překážku zkreslení výběru vlivem populační změny a efektu přirozeného úbytku vzorku. Řešením se nabízí být posílení sledovacího systému pro kontaktování respondentů, konečná imputace chybějících informací nebo použití vážení jako kompenzace za chybějící informace v rámci celé vlny (Andreß, 2017).

2.2 Data

Práce využívá panelová data z Českého panelového šetření domácností, které bylo vedeno v letech 2015–2018. Šetření bylo organizováno Sociologickým ústavem Akademie věd ČR, CERGE-EI a Fakultou sociálních studií Masarykovy univerzity. Realizaci sběru dat měly na starosti agentury MEDIAN, s.r.o. a STEM/MARK, a.s. v rozmezí čtyř vln, vždy po jednom roce. Samotný sběr dat byl prováděn způsobem CAPI (computer assisted personal interviewing), SAQ (paper-and-pencil self-administered questionnaire) a CAWI (computer assisted web-interviewing).

První vlny se účastnilo 5 159 domácností. Na základě tohoto vzorku byly v následujících vlnách osloveny ty domácnosti, které obsahovaly alespoň jednoho člena z panelu z předchozího roku (unikátní ID). Touto logikou sledování účastníků panelu postupně přibývali noví členové domácností během jednotlivých vln. Konečný panel byl tak nebalancovaný, tzn. případy chybějících informací celých vln za respondenta (např. jednotlivce se zapojil až během třetí vlny, chybí tak údaje za první dvě). Čtvrté (poslední) vlny se účastnilo celkem 3 188 domácností⁹. Každá domácnost obdržela v rámci jednotlivých vln unikátní ID, tj. celkem čtyři ID za každý rok dotazování. Kromě toho obdržel každý jednotlivce v rámci domácnosti své specifické ID, ke kterému bylo obdobně jako u domácností každý rok přiřazováno další.

⁹ Návratnost v první vlně byla pouze 42,1 %. Po prvotní selekci měly již nadcházející vlny retenci kolem 80 %.

Vzorek pro panelová data byl získán dvoustupňovým náhodným výběrem na úrovni území ČR, jež bylo rozděleno na 58 strat v rámci jednotek NUTS3 a velikosti sídel. Panel tak není případem samovýběru, do kterého se nahlásí respondenti sami. Data však trpí efektem výběrového zkreslení, který však nemá na závěry práce významný vliv. Ačkoliv hodnoty vzorku volatility mohou být větší či menší, dopady na analýzu individuálních determinantů volební volatility jsou mizivé. Kromě toho jsou závěry deskriptivní volatility vzorku práce velmi podobné těm reálným.

Pro výzkum volební volatility byli zvoleni pouze ti respondenti, kteří se účastnili všech vln výzkumu (bez chybějící vlny výzkumu) a mají více než 18 let. Celkový počet však činil pouze 1500 účastníků. Proto byly do výzkumu přibráni panelisté, kteří se sice účastnili všech vln, ale chyběla jim v (pouze) jedné ze čtyř vln hodnota proměnné vyjadřující voličský záměr (viz kap. Závislá proměnná). Tímto krokem se velikost souboru navýšila na 2 425, tj. celkově 9 700 pozorování. Jednotlivé vlny byly s takto definovanými specifiky spojeny do panelu pomocí identifikátoru *wl_pid* z první vlny, který je obsažen i ve všech následujících vlnách.

První vlna se značně liší od ostatních a zároveň ovlivňuje další podobu konečného datasetu. 1) Počet pozorování je v první vlně oproti ostatním nejmenší. Při propojení všech vln do panelu tak první vlna určuje horní hranici počtu respondentů, kteří budou připuštěni k analýze za naplnění kritéria účasti ve všech vlnách šetření. 2) Jediná první vlna obsahuje otázky šetřící politické znalosti. 3) První vlně naopak chybí velké množství otázek, které byly položeny panelistům během všech následujících vln (sledování médií, důvěra, spokojenost, politická angažovanost, sociální interakce). Problematika chybějících hodnot je probrána ve zvláštní kapitole.

2.3 Nezávislé proměnné

Veškerá operacionalizace proměnných byla provedena v programu R Studio, který nabízí funkce jako základní rekódování proměnných, PCA analýzu i víceúrovňovou logistickou regresi panelových dat. Před samotným spojením jednotlivých vln do jednotné panelové struktury byla každá vlna individuálně operacionalizována tak, aby všechny datasety při spojení obsahovaly stejné proměnné. Některé proměnné jako například závislá proměnná byly vytvořeny až po spojení. Deskriptivní popis proměnných je dostupný v tabulce v kapitole a detailní přehled jednotlivých otázek uvnitř přílohy 1.

Panelové šetření domácností zahrnuje několik oblastí: Vzdělání a trh práce; Sociální stratifikace; Bydlení; Rodinný život, užívání času, zdraví; Politická participace a občanská

společnost. Vzhledem k rozsáhlému spektru otázek nelze očekávat podrobnou strukturalizaci v politické části jako například u povolebních studií a průzkumů. Množství proměnných pro testování definovaných hypotéz je tak omezené formou panelových dat¹⁰.

Ze základních socio-strukturálních faktorů byly zařazeny tři explanační proměnné: věk, pohlaví a ISEI index. Pohlaví bylo dichotomizováno – pro muže 0 a ženy 1. Kontinuální proměnná věku byla nejprve převedena do pěti kategorií (s každou kategorií překrývající se o dva roky). Každý respondent tak má věkovou kategorii, do které spadá po dobu celé studie. Například jedinci může být na začátku první vlny 24 let a ke konci čtvrté 28 let. Díky přechylujícím se kategoriím nebude spadat do věkové skupiny 18-26, ale do 24-37. Index ISEI (Standard International Socio-Economic Index) byl již součástí každého datasetu. Index měří socioekonomický status povolání, který vychází z kombinace vzdělání a průměrného příjmu. Jeho hodnoty byly následně převedeny na interval 0–1.

Obecně přijatým pravidlem pro měření politické sofistikovanosti je použití proměnné politické znalosti (Zaller 1992). Politická sofistikovanost je však široký a komplexní koncept, jehož způsob operacionalizace může nabývat různých podob. Případnou alternativou může být kombinace politického zájmu a dosaženého vzdělání (Lachat, 2004), (Kuhn 2009). Panelová data pro tuto práci však obsahují všechny potřebné komponenty pro vytvoření proměnné, která bude zachycovat politickou expertizu. Někteří autoři i přesto zahrnují všechny tři proxy indikátory sofistikovanosti (Dassonneville, 2012). Stejným postupem bude šetřit politickou sofistikovanost i tato práce, tj. kontrola efektu vzdělání, politického zájmu a politických znalostí.

Index politické znalosti je vytvořen v rámci první vlny, která jako jediná obsahuje znalostní otázky z politického spektra. Pro index je zvoleno 9 otázek v podobě T/F, jejichž hodnoty byly rekódovány na 0–1, přičemž hodnotu 1 obdržel respondent při zodpovězení otázky správně. Takto formátované otázky byly následně dosazeny do PCA analýzy pro vytvoření indexu (viz kap. Způsob vytváření indexů). Dopad politické sofistikovanosti na volební volatilitu je také měřen nejvyšším dosaženým vzděláním formou kategorické proměnné. Pro vzdělání byly vytvořeny celkem čtyři kategorie z původních dvanácti. Dalším ukazatelem je politický zájem – kategorická proměnná, jejíž hodnoty byly převedeny na 0–3 (stejně jako 1–4) a za účely analýzy byly šetřeny jako numerické.

¹⁰ U některých indexů by bylo kupříkladu vhodnější zahrnout větší množství otázek, které však nejsou dostupné. Práce je tudíž odkázána na omezené možnosti panelové studie pro testování hypotéz volebního chování.

Politická znalost, úroveň dosaženého vzdělání a politický zájem představují pouze jednu z teorií dopadů na volební volatilitu. Dalším všeobecně přijatým vysvětlením je hypotéza Carstena Zelle (1995) frustrovaného nestálého voliče (viz politický cynismus, kap. 1.4). Hypotéza vysvětluje volatilitu jako formu protestu (reward-punishment) proti politickému systému a politickým stranám. Koncept politické nespokojenosti má několik aspektů, přičemž pro účely práce byly vybrány tři indikátory: vnější politická účinnost¹¹ (external political efficacy), vnitřní politická účinnost (internal political efficacy) a politická důvěra (Dassonneville, 2012). Interní politická účinnost zachycuje přesvědčení respondenta o vlastní politické kompetenci a schopnosti účastnit se politického dění. Externí politická účinnost ukazuje míru cynického zhodnocení fungování politického systému (Pollock, 1983). Politické znepokojení lze považovat za protipól politické sofistikovanosti, představuje tak přínosný koncept pro analýzu volební volatility. Politická (institucionální) důvěra i vnější a vnitřní politická účinnost jsou měřeny pomocí baterie otázek. Limitovaný rozsah politické části panelových dat však dovoluje měřit každý ze třech konceptů pouze pomocí dvou otázek (oproti většímu počtu proměnných v dotazníkových šetřeních zasvěcených volebním průzkumům).

Práce kontroluje efekt vystavení médiím na volební volatilitu. V tomto případě nebyl vytvořen z jednotlivých mediálních kanálů kumulativní index. Každá kategorie (rádio, internet, noviny, TV) je sledována zvlášť a jejich hodnoty jsou za účely analýzy šetřeny jako kontinuální číselné. Index by v tomto případě nebyl vhodný, jelikož PCA analýza není schopná vyprodukovat jednotný komponent, který by zachytil dva často odlišné scénáře využití médií: internet nebo ostatní zdroje.

Volatilní chování voličů je vysvětlováno mírou politické participace. Index politické participace byl vytvořen na základě devíti otázek zahrnujících například podpis petice, bojkotování produktů nebo účast na demonstraci. Hodnoty Ano–Ne byly převedeny na binární hodnoty a následně přetvořeny v jednotný index.

Levico-pravicové sebezaražení je také součástí analýzy. S každými volbami lze očekávat, že bude určité spektrum voličů (ať už levicové nebo pravicové) vykazovat větší

¹¹ Teoretická část práce vychází z konceptu politického cynismu. Dostupná data však neobsahují potřebné proměnné k jeho měření. Ačkoliv politický cynismus a externí politická účinnost podléhají odlišné operacionalizaci, oba měří stejný koncept a statisticky patří do stejné dimenze. Tyto závěry lze podpořit faktorovou analýzou Adriaansena (2011), dle které spadají komponenty do jednoho faktoru. Za účely práce lze tudíž považovat politický cynismus jako příbuzný koncept vnější politické účinnosti měřící stejný explanační faktor. Podobný přístup zvolili Strömbäck a Geers (2018), kteří pro výzkum volební volatility zvolili proměnné politického cynismu, ideologického extremismu a vnitřní politické účinnosti.

známky volatility. Sebezařazení je tradičně zachyceno na desetibodové škále, která je vedena jako numerická. Na základě L–P proměnné je vytvořena nová proměnná zobrazující ideologický extremismus. Její hodnoty se pohybují na pětibodové škále: 0 pokud se volič identifikoval v rámci L–P na středu a hodnota 5, pakliže se volič identifikoval na extrémní levici nebo pravici (1 nebo 10). Voliči na extrémní části L–P spektra budou mít spíše stabilní voličské preference než ti méně přesvědčení.

Vzhledem k tomu, že v baterii otázek chybělo zařazení každé strany voličem na L–P spektru, nebylo možné vytvořit proměnnou postihující ideologický rozdíl mezi voličem a volenou stranou. Hypotéza volby mezi podobnými ideologickými stranami je namísto toho testována na základě deklarované desetibodové sympatie pro stranu, kterou by volič volil (např. sympatie s hodnou 3 pro stranu ANO, které by dal volič svůj hlas). Vliv stranické identifikace na volatilní chování je následně ověřován pomocí proměnné udávající, zda má volič blízko k některé politické straně (Ano/Ne).

Model kontroluje vliv sociální interakce voličů se svými blízkými na volební rozhodnutí. Hypotéza, že stabilnější volební preference mají ti voliči, kteří častěji diskutují o politice, je testována pomocí dvou proměnných. První proměnná *hhtype* kontroluje složení domácnosti, tj. zda respondent žije sám, s dětmi apod. Druhá proměnná má podobu indexu interakce vytvořeného ze dvou proměnných: povídání si o politice s přáteli a rodinou.

V poslední řadě je kontrolován efekt spokojenosti s vládou a ekonomickou situací (ekonomický hlas). Proměnné jsou dalším příkladem ordinálních hodnot na určité škále. Všechny takové proměnné jsou pro účely analýzy šetřeny jako numerické. Tímto krokem finální analýza předpokládá, že jsou jednotlivé stupně na škále (Likert scale) od sebe stejně daleko vzdáleny. Obdobná operacionalizace je velmi častým způsobem, jakým mnoho sociologických výzkumníků šetří ordinální data.

Tabulka 2 Deskriptivní sumarizace nezávislých proměnných

Nezávislá proměnná	Hodnoty ¹²			Průměr
Pohlaví (kat.)	0 (ženy) – 1 (muži)			-
Vlna (kat.)	1–4			-
Věk (sqrt)	4,243–9,849			7,356
Politický zájem	0–3			1,614
Stranická identifikace	0–1			0,481
Sympatie k volené straně (rozdíl)	1–11			8,824
L–P	0–10			5,287
L–P extremismus	0–5			1,998
Spokojenost s vládou	0–10			4,049
Spokojenost s ekonomickou situací	0–10			5,794
ISEI	0–1			0,482
Věk – kategorie	Počet			
18–26	214			
24–37	967			
35–56	3136			
54–67	2238			
65 >	3000			
Vzdělání	Počet			
Vyšší a vysokoškolské	2475			
Střední s maturitou	4073			
Střední bez maturity	2521			
Základní a neúplné	474			
Vystavení médiím	Hodnoty			Průměr
Rádio	0–4			2,21
Noviny	0–4			1,648
Televize	0–4			2,975
Internet	0–4			2,308
Indexy¹³	Průměr	Alpha	KMO	Eigen
Vnější politická účinnost	0,72	0,76	0,5	1,71
Politická participace	0,12	0,72	0,8	5,27
Politická znalost	0,54	0,71	0,75	4,08
Politická důvěra	0,37	0,79	0,5	1,77
Sociální interakce	0,5	0,74	0,5	1,68
Vnitřní politická účinnost	0,39	0,79	0,5	1,74
Složení domácnosti	Počet			
Domácnost jednotlivce	1812			
Manželská domácnost	3177			
Rodič s dospělými dětmi	730			
Rodiče s dospělými dětmi	3162			
Ostatní	662			

Zdroj: Vytvořeno autorem

¹² Počet pro jednotlivé proměnné je v řádu všech zahrnutých vln. Pro počet pozorování za jednotlivce je nutné vydělit hodnoty čtyřmi.

¹³ Hodnoty testů jsou napříč vlnami obdobné. V tabulce jsou hodnoty ke třetí vlně.

2.3.1 Způsob vytváření indexů

Jednotlivé indexy zahrnuté v analýze byly vytvořeny vždy za každou vlnu zvlášť pomocí metody Principal Component Analysis (PCA), konkrétně skrze první komponent (PC1). Metoda využívá dostupné proměnné, které následně přemění na menší a jednodušší sérii komponent, které mezi sebou nemají korelaci. Výsledné komponenty jsou následně seřazeny v pořadí, ve kterém vysvětlují největší podíl variace mezi původními proměnnými. PCA se začala hojně využívat od 90. let pro konstrukci socioekonomických indexů, jejichž hodnoty byly díky vážené metodě věrohodnější a přesnější než například u agregace nebo standardizace (Krishnan, 2010). Každý principiální komponent je vážen dle tzv. eigenvectors korelačních matic a výsledná variace je vyobrazena pomocí tzv. eigenvalues (viz Tabulka 2). Čím větší je úroveň korelace mezi původními proměnnými v datasetu, tím méně je potřeba komponentů k zachycení společných rysů (Vyas & Kumaranayake, 2006).

Práce při tvorbě indexů reflektuje nejednotnou vědeckou obec, která zastává odlišná stanoviska u využití metody PCA pro binární a ordinální (např. *likert scale / item*) proměnné (tzv. *The Great Likert Debate*). Tradiční PCA je lineární povahy, tudíž předpokládá stejný vztah mezi proměnnými zahrnutými v analýze, které považuje za kontinuální. V případě hodnot ordinálních proměnných je vzdálenost mezi nimi šetřena jako stejná. V praxi však nelze určit rozdíl mezi kategoriemi *určitě ano*, *spíše ano* nebo *určitě ne*, které nemají kvalitativní rozdíly. Binární proměnné jsou svou podstatou kategorické povahy (Ano/Ne, Pravda/Lež), definovat je jako kontinuální tak může být také problematické. Alternativou pro tyto typy proměnných může být Multiple Correspondence Analysis (MCA) nebo nelineární PCA (CATPCA). Většina studií však tuto problematiku nereflektuje (především v oblasti sociologie) a v naprosté většině využívá pouhý průměr, popřípadě tradiční PCA k vytvoření indexů. Práce této problematice čelí jednoduchým řešením – zaměněním defaultní Pearsonovy korelační matice v PCA za polychorickou (resp. tetrachorickou, pokud jsou všechny proměnné v binární podobě). Polychorická korelace předpokládá, že proměnné jsou ordinální/uspořádaná měření základního kontinua (např. spektra souhlasu). Proměnné tak v tomto případě měří kontinuální rozhraní názorového rozpoložení a nejsou brány jako kategorie (Martin, 2016). Ačkoliv se hodnoty výsledných indexů v práci liší oproti tradiční PCA s Personovou korelací jen v řádu setin, metodologicky sporná část tvorby indexů je tímto krokem vyřešena.

Před samotnou analýzou PCA bylo vždy na vybrané proměnné provedeno několik testů k zajištění odpovídajících hodnot: Kaiser-Meyer-Olkin test (KMO), Cronbachova alfa, včetně tzv. eigen hodnot (hodnoty testů viz Tabulka 2). KMO test je využit k zajištění adekvátního výběru (Sampling Adequacy) proměnných pro měření daného konceptu. Jeho hodnoty se pohybují mezi 0 a 1, přičemž platí: čím blíže k 1, tím větší rozptyl vybraných proměnných může být způsoben daným faktorem. KMO je vypočítán jak pro celkovou korelační matici, tak pro každou proměnnou v matici zvlášť. Test udává míru, do které jsou pozorované proměnné predikované ostatními proměnnými v datasetu. Cronbachova alfa dále udává míru vnitřní konzistence proměnných určených pro PCA. Ve většině případů by hodnota Cronbachovy alfy neměla být nižší než 0,7–0,8 (Murphy, 2021).

2.4 Závislé proměnné

Volatilní volební chování je zachyceno pomocí dichotomické závislé proměnné nabývající hodnot 0 a 1. Proměnná je vytvořena na základě otázky (*Kdyby se dnes konaly volby, komu byste dali svůj hlas?*), která byla položena respondentům v každé vlně panelové studie. Pro zachycení rozdílů ve volebním chování napříč vlnami byla vytvořena tzv. lagged dummy proměnná, která kopíruje volební úmysl voliče opožděný o jednu časovou jednotku (vlnu). Rozdíl těchto dvou proměnných pak vytváří výslednou závislou proměnnou volatility. Vzhledem k tomu, že první vlnu nelze porovnat s předchozím úmyslem, vyústí vždy v hodnotu NA. Řešením tohoto problému bylo zahrnutí rozdílu mezi volbou v roce 2013 a preferencí během první vlny.

Volatilní chování je zaznamenáno, pokud se neshodují volební preference voličů mezi dvěma po sobě následujícími vlnami. Do volatility jsou zahrnuty i přesuny z hodnot *žádná strana* a *ostatní strany*. Hodnota *nevím* je však z analýzy vyřazena.

K zajištění reprezentativního a početného vzorku voličů byly do analýzy připuštěni i ti respondenti, kteří mají maximálně jednu chybějící hodnotu v rámci proměnné volebního úmyslu. Tímto krokem se počet respondentů navýšil o více než tisíc. Rozdíl mezi NA hodnotou a volební stranou (viz Tabulka 3) však v analýze vyústí v hodnotu 0, čímž se nezachytí volatilní chování z předchozí nebo následující vlny a uměle se snižují hodnoty volatility v modelu. Žádoucím řešením je tak duplikace hodnoty z nadcházející/předchozí vlny pro chybějící případy. Volatilní chování se takto uchová a rozdíl mezi chybějící hodnotou a volbou strany je nadále veden jako 0.

Tabulka 3 Proces vytvoření závislé proměnné

ID	Vlna	Strana	Lag. strana	Volatilita
1	1	ČSSD	ČSSD (2013)	0
1	2	ANO	ČSSD	1
1	3	NA	ANO	0
1	4	ČSSD	NA	0

ID	Vlna	Strana	Lag. strana	Volatilita
1	1	ČSSD	ČSSD (2013)	0
1	2	ANO	ČSSD	1
1	3	ČSSD	ANO	1
1	4	ČSSD	ČSSD	0

Zdroj: Vytvořeno autorem

Vytvoření dichotomické proměnné volatilita umožňuje další operacionalizaci. V první řadě byl vytvořen nový datový soubor pouze s respondenty, kteří projeví alespoň jednou během studie volatilní chování (6 112 pozorování / 4 = 1 528 respondentů). V rámci nového volatilního vzorku byly odvozeny další dvě závislé proměnné pro výsledný model. První z dvojice je počet unikátních stran, které respondent po dobu panelové studie jmenoval. Pokud respondent v průběhu výzkumu jevil volatilní chování pouze mezi např. ČSSD a ANO, pak bude hodnota 2. Pokud naopak byl volič fluidní napříč spektrem (např. Starostové, ODS, TOP 09), pak bude výsledná hodnota 3. Druhou proměnnou je frekvence volatilita, která je prostým součtem výskytů volatilita, tj. 1.

Samostatný model zkoumající mezi/intrablokovou volatilitu voličů nebyl nakonec do analýzy zařazen. Na bázi základní deskriptivní statistiky lze zaznamenat minimální podíl voličů, kteří by volili napříč ideologickým spektrem. Dále strany (např. ANO a SPD) tvoří u levicových i pravicových voličů srovnatelně velké skupiny volatilního chování, je tak problematické tyto politické strany zařadit na L–P spektru za účely analýzy přesunu. V tomto případě se lze setkat s jedním z nedostatků panelové studie, tím je chybějící proměnná na zařazení politických stran na L–P spektru respondentem. Nelze tak určit, zda volič, který se kupříkladu sebezařadí na L–P spektru k hodnotě 3, vidí stranu SPD jako levicovou nebo pravicovou. Vyhodnocení volatilního chování by v takovém případě mohlo být nesprávné a zavádějící.

2.5 Metoda

Navzdory stále větší popularitě panelových dat neexistuje shoda nad metodou jejich analýzy. Kvůli odlišným závěrům studií a nedostatku komunikace vědecké obce má každá disciplína jiný standard pro analýzu panelových dat. Možnosti analýzy panelových dat se postupně vykrystalizovaly do dvou modelů s fixními nebo náhodnými efekty, přičemž

v politologii a volební analýze se fixní efekty staly přijatým standardem (Hamaker & Muthén, 2019). Fixní efekty berou v potaz rozdíly v čase, zatímco kontrolují rozdíly a procesy na vyšší úrovni. To znamená, že se kompletně zbaví specifických charakteristik jednotek na vyšší úrovni, tj. časově stálých proměnných. Tímto krokem se tak není nutné zabývat heterogenitou, a právě proto jsou fixní efekty všeobecně přijímaným pravidlem v mnoha disciplínách. Na druhou stranu vyřazením rozptylu na vyšší úrovni ztrácí model podstatné množství důležitých informací a stupňů volnosti (degree of freedom). Nelze tak učinit jakékoli závěry o vlivu nezávislých proměnných na závislé, které jsou v čase konstantní, jako je například pohlaví nebo rasa. Alternativou je využití modelu náhodných efektů (víceúrovňový model, MLM). Panelová data jsou tímto způsobem považována z hlediska dvouúrovňové struktury. Opakovaná měření na první úrovni jsou vložena v jednotlivcích na druhé úrovni (vyšší úroveň). Obdobně jsou časově proměnná pozorování měřena na první úrovni a časově stálá na úrovni druhé/vyšší. Vyšší úrovně tak zahrnují jednotlivce a jejich časové konstantní charakteristiky (pohlaví) (Bell & Jones, 2015).

Regresní modely popisující chování na základě binární závislé proměnné (BTSCS – *Binary Time-Series Cross Section data*) jsou kvůli výrazné nelinearitě proměnných mnohem komplexnější než kontinuální panelové modely (Beck, Katz, & Tucker, 1998). Lineární regresní modely jsou výhodnější a atraktivnější pro svou interpretaci a snadné výpočty predikovaných hodnot. V případě analýzy dichotomických závislých proměnných však nemusejí být vhodné z několika důvodů. Závažným nedostatkem je hodnota pravděpodobnosti u lineárních modelů, která osciluje mezi negativními a pozitivními hodnotami. Při využití binární závislé 0–1 jsou hodnoty lineárních modelů $y < 0$ nebo $y > 1$ zcela nevhodné. Dalším limitujícím faktorem lineárních modelů je předpoklad homoskedaticity (konstantní rozptyl reziduí). Panelová data jsou však sama o sobě charakteristická určitou mírou heteroskedaticity¹⁴, což způsobuje chybné odvození směrodatných chyb pomocí OLS (Frees, 2003).

¹⁴ Tento nedostatek je na druhou stranu řešitelný v rámci metody nejmenších čtverců (OLS – ordinary *least square*) pomocí tzv. Panel-corrected standard errors (PSCE). Koncept byl představený v roce 1995 Beckem a Katzem, kteří navrhli pro odhad lineárních modelů panelových dat právě metodu OLS společně s typem odhadu kovarianční matice odhadovaných parametrů (Bailey & Katz, 2011). Přijatý standard vyžaduje pro svůj výpočet zahrnutí opožděné (lagged) závislé proměnné společně s dummy proměnnou jednotky a času do analýzy (Plümper, Toegeer, & Manow, 2005).

Jako řešení se nabízí použití modelů logit nebo probit, které jsou přímo určeny pro dichotomické závislé proměnné s pravděpodobnostní hodnotou mezi 0 a 1. Modely jsou téměř totožné, a proto je pro účely analýzy zvolena logistická (logit) regrese.

Výslednou metodou, která je použita k analýze panelových dat, je hierarchický smíšený logistický model (multilevel mixed-effect logistic regression). Pro zkoumání intravolatility v rámci 3. vlny je zvolena tradiční logistická regrese. Specifický přístup je nutné zvolit v případě analýzy vlivu proměnných na celkovou frekvenci volatilního chování a počtu unikátních stran (viz kap. 1.4). Stata nabízí v rámci panelových modelů možnost lineární regrese s využitím *between effects*. Tento přístup je založen na OLS regresi, která společně s *mezi efektem* dokáže analyzovat ordinální závislou proměnnou, která je konstantní v čase, ale mění se napříč případy.

Všechny modely jsou vytvořeny pomocí programu Stata, který byl také využit k imputaci chybějících hodnot panelových dat.

2.6 Imputace chybějících hodnot

Panelová data, stejně jako kterákoli jiná, trpí problémem chybějících hodnot. V případě panelových dat však nelze využít tradičního přístupu vymazání celých řad pozorování při výskytu chybějící hodnoty. Respondenti přirozeně neodpoví ve všech vlnách šetření na všechny otázky, takže je nutné postupovat jiným způsobem. Při odstranění celých řad by se rapidně snížil počet pozorování, obzvláště v případě této studie, jež vybírá pouze účastníky panelu, kteří odpověděli na otázku voličského záměru ve všech vlnách.

Chybějící hodnoty je u panelových dat nutné dopočítat/imputovat pomocí kombinace dostupných metod. V první řadě jsou dopočítány proměnné pro vytvoření indexů za každou vlnu zvlášť. Například pro vytvoření indexu politické znalosti je vybráno devět proměnných. U některých respondentů chybí pouze dvě hodnoty, u jiných zase šest. PCA analýza však při výskytu pouze jedné chybějící hodnoty (NA's) šetří všechny případy jako chybějící. Pro imputaci je tak zvolena metoda *imputeMCA* (Multivariate Correspondence Analysis), která dopočítává chybějící kategorické proměnné (nominální 0, 1 nebo ordinální 1, 2, 3) na základě jejich reálných hodnot, tj. míry pravděpodobného členství jedince v dané kategorii. Imputované hodnoty tak nemají při prvním pohledu hodnoty 0 a 1, ale namísto toho znázorňují pravděpodobnostní zastoupení (například hodnotou 0,6). Konečný imputovaný dataset vytvoří jednotný formát (0, 1) podle nejpravděpodobnějšího výskytu chybějící hodnoty respondenta v dané kategorii. Tímto způsobem jsou imputovány všechny indexy napříč všemi čtyřmi vlnami.

Následně je nutné dopočítat chybějící hodnoty indexů, které byly dotazovány pouze v některých vlnách (3, 4), jejich hodnoty tak celkově chybí. Stejným způsobem je třeba dopočítat i zbytek dalších proměnných napříč vlnami, např. sledování médií, politický zájem apod. Jako metoda se nabízí MICE (Multiple Imputation by Chained Equations), která je již hojně rozšířena u velkých průřezových datových souborů. Oproti jednoduchým (single) imputacím, které využívají například metod průměru, vytváří MICE několik imputovaných datasetů současně, jejich imputované výsledky jsou predikovány na základě pozorovaných hodnot. Během samotné imputace využívá metoda odlišné formy regrese pro škálové, binární nebo faktorové proměnné (lineární či logistické). Nutné je však podotknout, že výsledné imputované modely nejsou ve stávající podobě určeny pro následnou analýzu. Nelze tak vybrat například z pěti imputovaných datasetů model číslo 3 na základě subjektivního výběru. Následný postup by měl zahrnovat vytvoření požadovaného modelu pro každý imputovaný soubor a následné porovnání výsledků těchto modelů. Šetřené vztahy mezi proměnnými by však měly být napříč jednotlivými imputacemi stejné. Pouze tímto postupem je možné získat konsolidovaný výsledek imputovaných dat. Stejnou metodou byla šetřena panelová data diplomové práce, zatímco využila i možnosti balíčku MICE pro imputaci dvouúrovňových (panelových) dat.

3 Analytická část

3.1 Pedersonův index

Před samotnou analýzou volební volatility pomocí panelových dat je vhodné ilustrovat základní agregovanou volatilitu mezi volbami do Poslanecké sněmovny v roce 2013 a 2017. Vzhledem k tomu, že cílem práce nejsou samotné přesuny voličů (tj. sledovat volatilní voliče napříč spektrem), byla do práce zahrnuta pouze základní sumarizace zisku hlasů v procentech a výsledný Pedersonův index. Tabulka 4 nemá ambice zachytit další alternace Pedersonova indexu (viz kap. 1.1). Samotné přesuny voličů jsou předmětem tzv. ekologické inference. Porovnání výsledků voleb 2013 a 2017 použitím této metody na úrovni volebních okrsků se věnoval například Michal Škop (2017), který volební volatilitu velmi přehledně vizualizoval napříč jednotlivými stranami.

Tabulka 4 Pedersonův index

	2013	2017	Rozdíl	Volatilita
	Platné hlasy	Platné hlasy		Abs. rozdíl
Název strany	V %	V %		
ANO 2011	18,65	29,64	-10,99	10,99
ODS	7,72	11,32	-3,6	3,6
Česká pirátská strana	2,66	10,79	-8,13	8,13
Úsvit/SPD	6,88	10,64	-3,76	3,76
KSČM	14,91	7,76	7,15	7,15
ČSSD	20,45	7,27	13,18	13,18
KDU-ČSL	6,78	5,8	0,98	0,98
TOP 09	11,99	5,31	6,68	6,68
STAN	0	5,18	-5,18	5,18
Ostatní	9,81	6,14	3,67	8,79
			VOLATILITA	34,22

Zdroj: Vlastní výpočet pomocí dat z ČSÚ

Závěry Tabulky 4 slouží primárně jako podklad pro další analýzu dokládající přítomnou volatilitu o hodnotě 34,22 ze sta na škále indexu. Volatilita je vypočítána všestranně známým a přijatým Pedersonovým indexem (1979). Jeho nedostatky a další adaptace byly již předloženy v teoretické části práce. Za účelem interpretace hodnoty agregované volatility v deskriptivní tabulce je však vhodné připomenout jeho základní předpoklady. Základní předpoklad indexu vychází ze zjednodušené definice formátu stranického systému, který lze popsat pomocí počtu soutěžících politických stran ve volbách a jejich individuální volební síly. Proces změny stranických systémů (volatilita) je zachycen sledováním dvou aspektů: změna počtu stran a distribuce volební síly mezi soupeřícími stranami. Výchozí pracovní definicí volební volatility je tak „čistá změna v rámci systému volebních stran, která vychází z přenosu individuálního hlasu“.

$$\frac{1}{2} * \left\{ \sum_{i=1}^n |\Delta p_{i,t}| \right\}$$

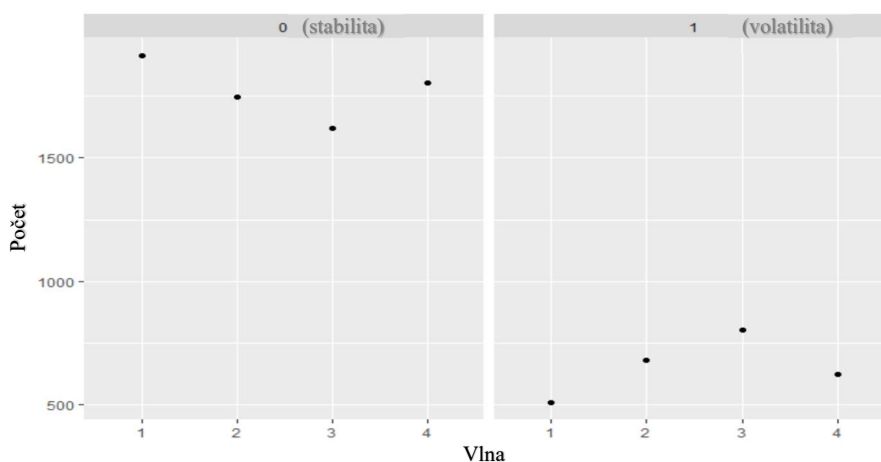
Ve vzorci $p_{i,t}$ stojí pro procentuální podíl volebního hlasu, který strana i obdržela ve volbách v čase t a n představuje celkový počet stran. Index nejprve sečte absolutní rozdíly volebních výsledků stran a následně výsledek vydělí dvěma (0–100). Vydělením předchází index scénáři, kdy se čisté zisky vítězných stran rovnají čisté ztrátě poražených.

Volební volatilita ve volbách do PS 2017 probíhala primárně mezi již etablovanými politickými stranami z voleb 2013. Jedinou novou stranou, která vstoupila do politické soutěže a mohla alokovat nové voliče, byla strana STAN. Strana SPD byla pouze následovníkem Úsvitu, lze tak předpokládat, že zdělila své původní voliče. Počet stran v PS se však oproti roku 2013 navýšil na bezprecedentních devět. Největší ztráty zaznamenala ČSSD, následně KSČM a TOP 09. Výrazný nárůst naopak měly strany Piráti, ANO a STAN. Ilustrativní hodnoty agregované volatility poskytují podnět pro další analýzu. Přesuny voličů však byly mnohokrát zmapovány, a to na rozdíl od podrobného zkoumání volebního rozhodování na individuální úrovni.

3.2 Deskriptivní statistika volební volatility

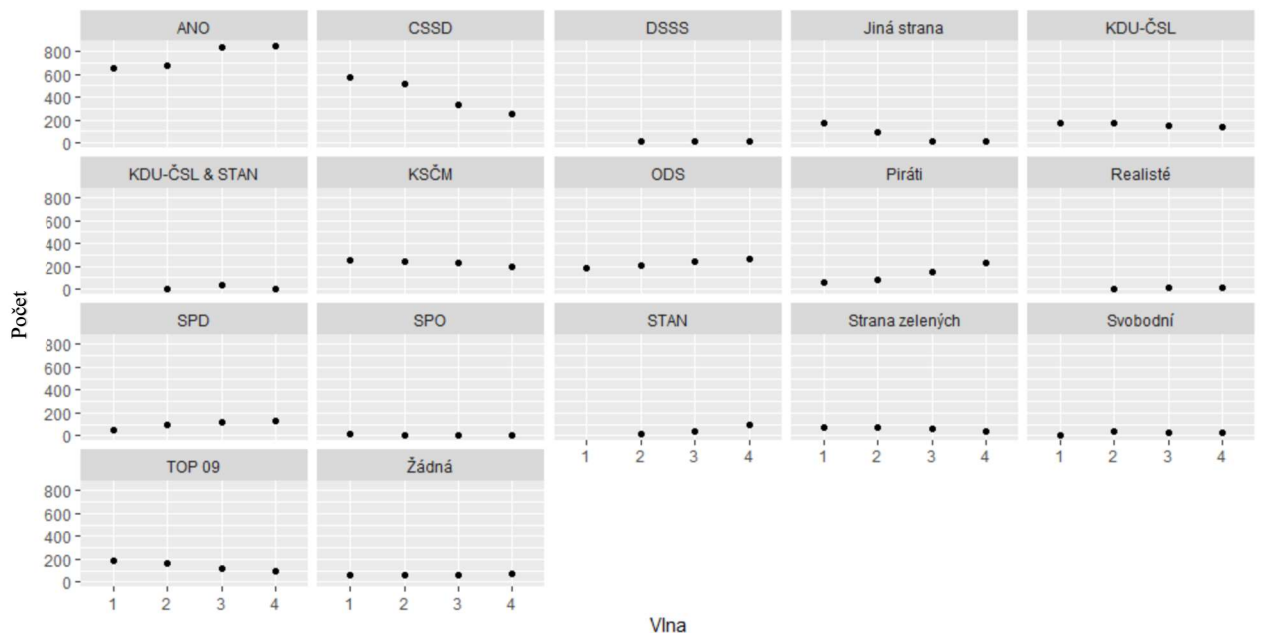
Možnosti analytických balíčků v R Studiu umožňují seznámit se s volební volatilitou disponibilního panelového datasetu podrobněji. Za účely modelování individuálního volebního chování se nabízí nejprve vizualizovat samotnou volební volatilitu a zisky jednotlivých politických stran. Ke správné interpretaci je však nutné brát v potaz, že výsledné infografiky nekorrespondují se samotnými volebními výsledky, ačkoliv se jim přibližují a kopírují základní volební trendy.

Graf 1 Frekvence stabilních a volatilních voličů

Zdroj: Vytvořeno autorem

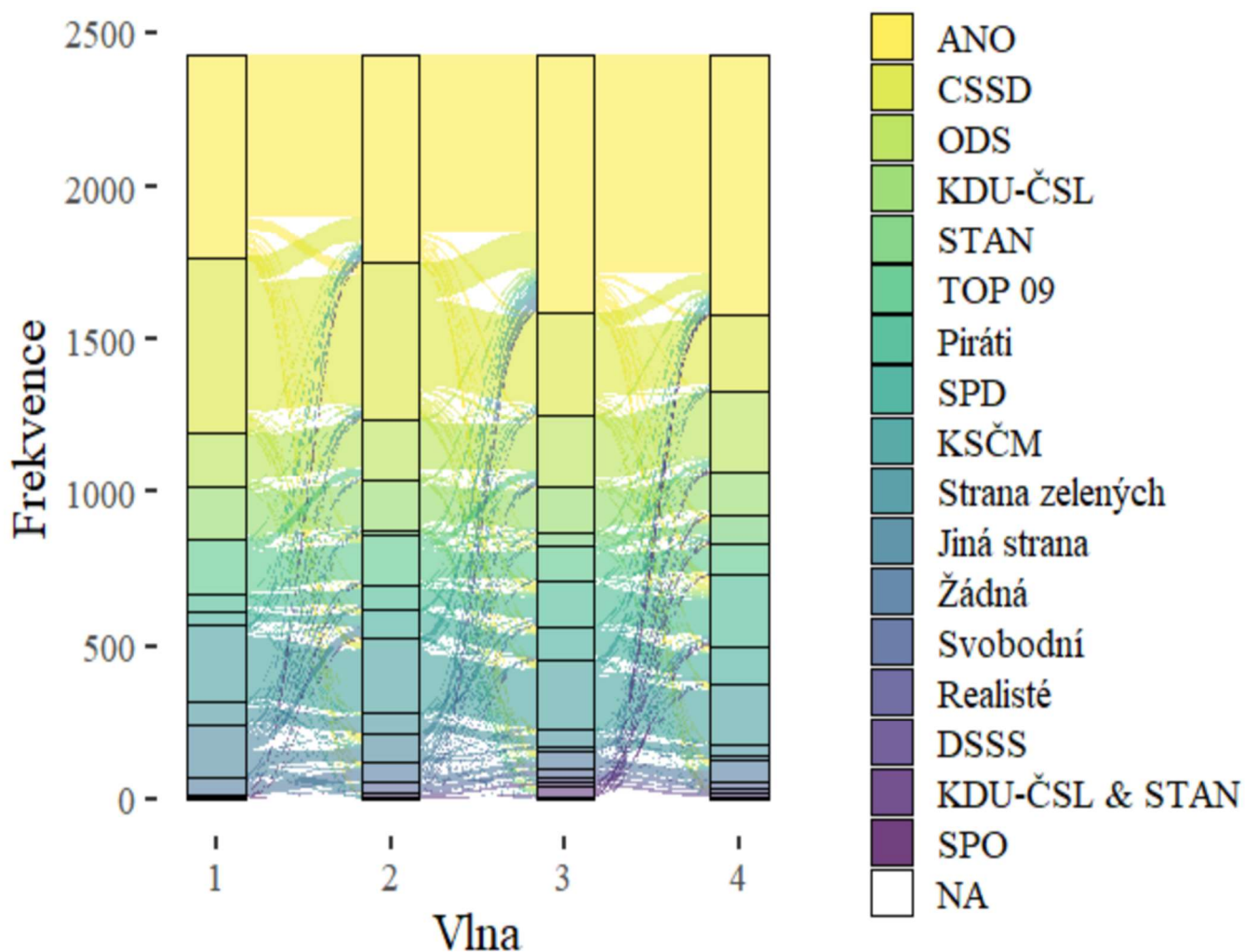
Graf 2 Voličská podpora stran

Zdroj: Vytvořeno autorem

Celkově zaznamenaná volatilita v rámci všech vln panelového šetření činí 26,9 %, přičemž stabilní voliči představují 73 % z finálního souboru o 9 700 pozorováních. V Grafu 1 jsou zaznačeny hodnoty stabilního (0) a volatilního (1) volebního chování za každou vlnu. Vývoj hodnot v čase je nelineární s postupným nárůstem volatility od první do třetí vlny a následným poklesem ve čtvrté. Tento trend lze vysvětlit pomocí komparace času voleb do PS a realizaci jednotlivých šetření. Postupný nárůst volatility je úměrný

Graf 3 Přelivy voličů napříč vlnami

Zdroj: Vytvořeno autorem

uplynulé době od posledních voleb v roce 2013. Nejvyšší hodnota volatility je ve třetí vlně (2017), která byla šetřena v měsících těsně před sněmovními volbami v roce 2017. Voliči byli v této době vystaveni sílící volební kampani a jejich volební preference byly snáze

ovlivnitelné (intra-volatilita). Následný pokles ve čtvrté vlně (2018) nastává krátce po uplynutí voleb a voliči jsou ještě často přesvědčeni svou původní volbou. Celkově lze posoudit volební volatilitu jako kontinuální proces s občasnými výkyvy podmíněnými externími událostmi nebo volební kampaní. Pro analýzu externích vlivů by však bylo zapotřebí početnějšího panelu, který by zahrnoval více vln šetření.

Graf 2 zobrazuje deklarované zisky politických stran napříč jednotlivými vlnami. Hodnoty jsou získány pomocí otázky (*Kdyby dneska byly volby, komu byste dali svůj hlas?*). Osa y pak jednoduše zaznamenává počet respondentů, kteří by v dané vlně volili určitou stranu. Na základě Grafu 2 si lze povšimnout vzrůstajícího trendu zisku ANO od roku 2015 do 2018. Jistý nárůst lze zaznamenat i u Pirátů, SPD nebo STAN. Opačný trend má strana ČSSD, která naopak postupně ztrácí své voliče. Další stranou, jejíž volební preference mezi voliči zřetelně poklesly, je TOP 09. Zbytek stran tvoří buď absolutní menšinu v datovém souboru (SPO, Realisté, SZ, atd.), nebo mají do jisté míry stabilní elektorát jako u KDU-ČSL.

Nárůsty volební podpory pro strany v Grafu 2 se shodují se závěry prvního grafu. Strany ANO, ODS, SPD a Piráti by obdržely nejvíce hlasů právě ve třetí vlně. Na druhou stranu podpora pro ČSSD, TOP 09 a jiné strany ztelně klesla v tomto období. Ve čtvrté vlně jsou již deklarované zisky stran do jisté míry stabilní. Na základě dostupných infografik z datového souboru lze potvrdit vliv volební kampaně na preference voličů a navýšení celkové intra-volatility.

Panelová data jsou charakteristická zaznamenáváním změn v průběhu času. Je tak vhodné využít speciální tzv. aluviální diagramy k rozvedení a znázornění Grafu 1 a 2. Graf 3 znázorňuje přelivy voličů/respondentů mezi politickými stranami napříč vlnami panelu. Všechny volební trendy z bodových grafů je možné pozorovat ve vizualizované podobě: postupně posilující ANO, STAN a Piráti, s každou vlnou ztrácející ČSSD a TOP 09. Mimo to však aluviální digram znázorňuje toky voličů k jiným stranám. I v tomto případě vzorek panelových dat zachycuje potvrzené volební závěry o směru volatilních voličů mezi volbami do PS 2013 a 2017. ČSSD pravidelně ve všech vlnách od roku 2015 do 2018 ztrácela z velké části ve prospěch ANO. ANO pravidelně alokovalo velkou část celkové volební volatility i mimo ČSSD, zejm. KSČM a ODS. Naopak část voličů ANO by volila Piráty. K Pirátům společně s ODS a STAN by také přešla větší část voličů TOP 09. Zajímavým údajem je však úbytek respondentů, kteří by v první vlně volili „jinou stranu“. Její hodnoty se v následujících vlnách prakticky vytratily a orientace voličů směřovala na již etablované strany. Obecné závěry o přesunech voličů celkově korespondují s výsledky

ekologické inference Michala Škopa (2017), jehož analýza však vychází z reálných volebních výsledků. Základní trendy jsou však zachovány. Graf 3 primárně znázorňuje volební volatilitu napříč jednotlivými časovými vlnami a zdůvodňuje smysl výzkumu individuální volatility voličů.

3.3 Výsledné modely volební volatility

Tabulka 5 zobrazuje závěry hierarchického smíšeného logistického modelu (multilevel mixed-effect logistic regression). Do panelové analýzy bylo zahrnuto 9 700 případů v rámci čtyř vln (2 425 respondentů). Závislou proměnnou modelu je volební volatilita, tj. změna volebních preferencí mezi po sobě jdoucími vlnami. První model tak zobrazuje determinanty volatilního volebního chování elektorátu při zachování panelové struktury.

V první řadě se potvrdila socializační hypotéza (Hypotéza 4), podle které voliči s věkem získávají zkušenosti, formují si politické názory a jsou méně náchylní k novým pobídkám a změně volebních preferencí. V modelu byla jako referenční kategorie použita střední věková skupina 24–37 let. Oproti této skupině mají signifikantní negativní efekt na volební volatilitu starší věkové skupiny: 54–67 a nad 65 let (viz. operacionalizace nezávislých proměnných, kap. 2.3). Tudíž čím starší volič, tím větší pravděpodobnost stabilního volebního rozhodování. Očekávaný silný vztah mezi volební volatilitou a mladší generací se v tomto případě nepotvrdil.

Klíčovým zjištěním je nepotvrzení první hypotézy (1a) politické sofistikovanosti voliče, která předpokládá negativní vliv sofistikovanosti na volební volatilitu. Potvrzení hypotézy je stále velmi individuální a závisí na jednotlivých zemích. Hypotéza byla verifikována například na elektorátu v Belgii nebo Německu (Dassonneville, 2012; 2014). V modelu však nevykazuje ani jeden komponent politické sofistikovanosti signifikantní vliv na volební volatilitu: vzdělanost, politická znalost, politický zájem. V případě vzdělanosti se nepotvrdil ani předpoklad vlivu vysokoškolského vzdělání nebo naopak základního vzdělání na volební volatilitu.

Odklon od hypotézy politické sofistikovanosti a přiblížení k hypotéze frustrovaného nestálého voliče potvrzuje významný vztah mezi vnější politickou účinností a volební volatilitou (Hypotéza 2a). Vnější politická účinnost představuje příbuzný koncept politického cynismu, který je v české společnosti značně zastoupen a ovlivňuje finální volební hlas. Optimističtější náhled na volatilitu v podobě politicky sofistikovaných

Tabulka 5 Výsledky hierarchické regrese – celková volební volatilita panelu

<i>Model 1</i>	Volební volatilita <i>Coef.</i>	<i>p</i>
Pohlaví	-0.0989	(0.150)
1.Vlna	0	(.)
2.Vlna	0.460***	(0.000)
3.Vlna	0.831***	(0.000)
4.Vlna	0.471***	(0.000)
Věková kategorie		
18–26	-0.0617	(0.771)
24–37 (ref.)	0	(.)
35–56	-0.0935	(0.382)
> 65	-0.302*	(0.025)
54–67	-0.269*	(0.030)
Vzdělání		
Základní a neúplné	-0.0297	(0.851)
Střední bez maturity	-0.0987	(0.258)
Střední s maturitou (ref.)	0	(.)
Vyšší a vysokoškolské	-0.0350	(0.678)
Politický zájem	0.0569	(0.301)
Stranická identifikace	-0.529***	(0.000)
Sympatie k volené straně	-0.162***	(0.000)
LP	0.0600***	(0.000)
LP extremismus	-0.0415*	(0.023)
Spokojenost s vládou	-0.0257	(0.214)
Spokojenost s ekonomickou situací	0.0382	(0.067)
ISEI	-0.152	(0.415)
Indexy		
Politická znalost	0.0624	(0.759)
Vnější politická účinnost	0.386**	(0.008)
Vnitřní politická účinnost	0.215	(0.127)
Politická participace	0.0584	(0.828)
Sociální interakce	0.274	(0.212)
Politická důvěra	-0.212	(0.518)
Složení domácnosti		
Domácnost jednotlivce	0.00466	(0.959)
Partnerská/manželská domácnost (ref.)	0	(.)
Rodič s dospělými dětmi	0.245*	(0.049)
Rodiče s dospělými dětmi	0.0380	(0.673)
Ostatní	0.0124	(0.922)
Sledování médií		
Poslouchání rádia	-0.0231	(0.309)
Sledování TV	0.00979	(0.801)
Sledování novin	0.0160	(0.553)
Sledování internetu	-0.0436*	(0.046)
cons	-1.226***	(0.000)
lns1_1_1		
cons	-0.202***	(0.001)
<i>N</i>	9700	

Hodnoty *p* v závorkách

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

a uvědomělých nestraničských voličů, kteří oproti stabilním voličům naplno využívají potenciál zastupitelské demokracie, je vyvrácen. Charakteristika volební volatility v českém prostředí se tak spíše blíží hypotéze frustrovaného voliče (Zelle, 1995), který mění volební hlas primárně z nedůvěry a zklamání z politické situace než z aktivního zájmu o politické dění.

Naopak hypotéza 2b předpokládající vztah vnitřní politické účinnosti s volební volatilitou nebyla v modelu potvrzena. Její potvrzení by v kontextu nepotvrzené hypotézy politické sofistikovanosti ještě umocnilo skeptický pohled na volatilní elektorát, který by měnil své volební preference na základě nedůvěry ve vládní autority a svém osobním přesvědčení ve vlastní politické kompetence.

Nepotvrzená hypotéza kognitivní mobilizace / politické sofistikovanosti a procesu *dealignment* (Dalton, 1984; Lachat, 2004) úzce souvisí s dlouhodobými a krátkodobými faktory. Krátkodobé faktory by měly přispívat politicky informovaným a vzdělaným voličům k volebnímu (volatilnímu) rozhodování. Podle závěru regresní analýzy však mají zřetelně signifikantní efekt na volební volatilitu tradiční dlouhodobé faktory: stranická identifikace, rozdělení na levici a pravici, ideologický extremismus, sympatie k volené straně. Nelze tudíž potvrdit Daltonovu hypotézu slábnoucích stranických linií a posílení role nestraničků (*apartisans*) ve vztahu ke změně volebních preferencí. Rozhodnutí voličů je stále dáno dlouhodobou stranickou identifikací a zařazením na ideologickém L–P spektru. Vztah navíc podporuje signifikantní spojení mezi sympatií k volené politické straně a výslednou volatilitou. Pocit blízkosti k politické straně představuje velmi výrazný faktor ovlivňující výslednou volební volatilitu. Voliči, kteří se identifikují na kraji L–P spektra, se dále vyznačují také stabilními volebními preferencemi, které nepodléhají volebním změnám. Tito voliči jsou hluboce přesvědčeni o svém světonázoru a omezený počet extremistických stran na L–P spektru jim nabízí stabilní politické zastoupení.

V rámci krátkodobých faktorů lze zmínit spokojenost s ekonomickou situací. Ačkoliv hodnota *p* proměnné je těsně za hranicí signifikance 0,05 (0,067), nelze ji v tomto případě interpretovat jako jeden z vysvětlujících faktorů volatility. Teorie ekonomického hlasování je všeobecně přijatým východiskem. Pozitivní vztah je v tomto případě dán velkým množstvím proměnných v analýze, které výsledné implikace zkreslují. Hypotézu 5 ekonomického hlasování (Lewis-Beck & Stegmaier, 2000) tak nelze potvrdit.

Závěr ohledně vlivu médií na volební volatilitu lze učinit na základě signifikance sledování internetu (potažmo sociálních médií). Data určují stabilizační povahu internetu při rozhodování voličů, kteří se nevystavují celému spektru dostupných informací a

kriticky jej tak nehodnotí. Tímto se potvrzuje hypotéza 6b, která předpokládá posílení již existujících přesvědčení působením vystavení internetu. Vliv ostatních forem médií (rádia, televize, novin) neprokázal signifikantní vztah vůči volebnímu chování. Na druhou stranu si lze povšimnout odlišných kladných a negativních hodnot u koeficientů sledování rádia, televize, novin a internetu. Hypotézu 6a lze tudíž také potvrdit.

V rámci pohledu vlivu socializace na volatilitu je příhodné v kontextu panelových šetření domácností zmínit roli rodiny, která působí jako dlouhodobý faktor. Zajímavým závěrem analýzy je signifikantní vztah mezi svobodnými rodiči, jejichž děti jsou již dospělé a už s nimi pravděpodobně nežijí. Manželské páry, které spolu žijí, na sobě vzájemně závisí. V tomto případě dochází k výměně názorů a očekávání, jež od sebe partneři často navzájem přejímají. Dochází tak k vysoké míře politické shody (Zuckerman & Kotler-Berkowitz, 1998). Ačkoliv v modelu nevyšel významný vztah u domácností jednotlivce, hypotézu 3b lze stále potvrdit vůči svobodným rodičům s referenční kategorií manželské domácnosti. Větší sociální izolace v případě svobodných rodičů, kteří žijí sami, může mít za následek silnější vztah s pocitem politického odcizení a následnou volební volatilitou.

Ačkoliv se hypotéza socializace (3a) na příkladu modelu zahrnujícího všechny čtyři vlny nepotvrdila, odlišné hodnoty lze opět očekávat od modelu intravolatility. Celkově na voličské chování v rozmezí 2015–2018 působí spíše dlouhodobé než krátkodobé faktory. Z krátkodobých lze s určitou mírou jistoty zmínit faktory ekonomické situace a vlivu médií (internet).

Další tabulka 6 zachycuje volební volatilitu během 3. vlny (intravolatility)¹⁵ pomocí logistické regresní analýzy. V tomto případě se nejedná o panelovou strukturu, jelikož cílem analýzy je zkoumání vlivu volební kampaně na volební volatilitu.

Na voliče by během volební kampaně měly působit především krátkodobé faktory po vzoru trychtýře kauzality (Michiganská škola, kap. 1.3). Prominentní proměnné ovlivňující proměny volebního rozhodování by v tomto období měly být například názory na aktuální politická témata, sociální interakce nebo vnímání image kandidátů.

Ani v případě modelu intravolatility se však nepotvrdil předpokládaný vliv krátkodobých faktorů na volební volatilitu. Během období volební kampaně by na voliče měl doléhat mediální tlak a krátkodobé faktory, jako je hodnocení ekonomické a politické

¹⁵ Sběr dat začal v červnu 2017 a skončil na konci října téhož roku. Přičemž většina respondentů byla oslovena v měsících červenec, srpen a září.

Tabulka 6 Výsledky logistické regrese – intravolatilita

<i>Model 2</i>	Intravolatilita	
	<i>Coef.</i>	<i>p</i>
Vlna	0	(.)
Pohlaví	-0.00535	(0.961)
Věková kategorie		
18–26	0.535	(0.124)
24–37 (ref.)	0	(.)
35–56	0.204	(0.267)
> 65	0.144	(0.520)
Vzdělání		
Základní a neúplné	-0.179	(0.523)
Střední bez maturity	-0.178	(0.223)
Střední s maturitou (ref.)	0	(.)
Vyšší a vysokoškolské	0.179	(0.184)
Politický zájem	-0.143	(0.091)
Stranická identifikace	-0.833***	(0.000)
Sympatie k volené straně	-0.157***	(0.000)
LP	0.0772***	(0.001)
LP extremismus	-0.0730*	(0.025)
Spokojenost s vládou	0.0332	(0.242)
Spokojenost s ekonomickou situací	0.00180	(0.948)
ISEI	-0.314	(0.384)
Indexy		
Politická znalost	-0.00215	(0.994)
Vnější politická účinnost	0.867**	(0.001)
Vnitřní politická účinnost	0.0662	(0.766)
Politická participace	1.071**	(0.002)
Sociální interakce	0.917***	(0.000)
Politická důvěra	0.116	(0.691)
Složení domácnosti		
Domácnost jednotlivce	-0.0447	(0.770)
Partnerská/manželská domácnost (ref.)	0	(.)
Rodič s dospělými dětmi	0.210	(0.300)
Rodiče s dospělými dětmi	0.0446	(0.762)
Ostatní	-0.279	(0.198)
Sledování médií		
Poslouchání rádia	-0.0223	(0.516)
Sledování TV	0.0852	(0.088)
Sledování novin	-0.00161	(0.968)
Sledování internetu	-0.0737	(0.056)
_cons	-0.467	(0.291)
<i>N</i>	2182	

Hodnoty *p* v závorkách * $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

situace nebo vystavení médiím, by měly hrát hlavní roli. Logistická regrese však ani jednu z uvedených hypotéz nepotvrzuje. Pouze sledování internetu je na hraně signifikace (0,056), čímž lze doložit negativní vliv internetu na volatilitu (Hypotéza 6b).

Lze však opět potvrdit hypotézu 6a předpokládající odlišný efekt mediálních platforem na volební volatilitu. Vztah se však oproti prvnímu modelu liší. Zatímco v předchozím modelu mělo sledování TV a novin kladný koeficient, v případě intravolatility zůstává kladný koeficient pouze u sledování TV.

Ještě silnější vztah s volební volatilitou než u předchozího modelu 1 naopak mají dlouhodobé faktory: stranická identifikace, LP sebezařazení a sympatie k volené straně.

Výsledky modelu zaměřeného na období volební kampaně sdílí do velké míry stejné závěry jako panelová analýza 2015–2018. Signifikantního vztahu v tomto případě nabyly proměnné politické participace a sociální interakce. Faktory, jejichž vliv na volební rozhodování je znatelnější během období předvolební kampaně. Model 2 potvrzuje hypotézu sociální interakce (3a). Voliči, kteří často diskutují v předvolebním období o politice se svými přáteli a blízkými, mají větší pravděpodobnost ke změně volebních preferencí při výsledném hlasování.

Druhým významným poznatkem v kontextu intravolatility je signifikantně pozitivní vztah politické participace k volební volatilitě. V případě modelu české společnosti se však nepotvrdila hypotéza kognitivně mobilizovaných voličů (1a, 1b), kteří jsou politicky aktivní (nákup produktů, demonstrace apod.) v rámci preferované stranické linie. Výsledná data předkládají opačný závěr – s navýšením politické participace roste šance k volební volatilitě. Významně (ačkoliv bez signifikace – 0,091) se zvýšila pravděpodobnost vlivu politického zájmu na volební volatilitu – čím větší politický zájem, tím menší šance k volební změně.

Na základě tohoto vztahu lze předpokládat, že důvody politické participace voličů jsou spíše spojeny se znepokojením a politickým cynismem (Hypotéza 2a). Elektorát tak není během volební kampaně zmobilizován stranickými vazbami vedoucími ke stabilnímu volebnímu chování, ale spíše snahou o politickou změnu.

Tabulka 7 panelové analýzy zachycuje dvě závislé proměnné pomocí panelové logistické regrese: frekvenci volební změny a počet unikátních politických stran. Volič tak může během období výzkumu 2015–2018 projevit například celkem třikrát volatilní chování, zatímco osciluje pouze mezi dvěma stranami apod.

Předchozí dva modely se zaměřovaly na volební volatilitu jako závislou proměnnou, která nabývá pouze hodnot 0–1. Závislá proměnná frekvence změny však

Tabulka 7 Výsledky panelové regrese (OLS) – Frekvence volatility a počet unikátních stran

	<i>Model3</i>		<i>Model4</i>	
	Frekvence <i>Coef.</i>	<i>p</i>	Počet stran <i>Coef.</i>	<i>p</i>
Pohlaví	-0.0988*	(0.042)	-0.0442	(0.240)
Věková kategorie				
18–26	0.0876	(0.610)	0.100	(0.453)
24–37 (ref.)	0	(.)	0	(.)
35–56	0.0614	(0.454)	0.00196	(0.975)
> 65	-0.118	(0.241)	-0.145	(0.063)
Vzdělání				
Základní a neúplné	-0.0124	(0.912)	-0.0538	(0.543)
Střední bez maturity	-0.0688	(0.263)	-0.0565	(0.246)
Střední s maturitou (ref.)	0	(.)	0	(.)
Vyšší a vysokoškolské	0.135*	(0.029)	0.0274	(0.583)
Politický zájem	-0.0257	(0.544)	-0.00271	(0.935)
Stranická identifikace	-0.146*	(0.014)	-0.153***	(0.001)
Sympatie k volené straně	-0.0434***	(0.001)	-0.0308**	(0.003)
LP	0.0281*	(0.012)	0.0289***	(0.001)
LP extremismus	0.0112	(0.501)	-0.0216	(0.096)
Spokojenost s vládou	-0.0180	(0.222)	-0.0182	(0.109)
Spokojenost s ekonomickou situací	-0.00113	(0.937)	-0.00628	(0.575)
ISEI	-0.0334	(0.796)	-0.0129	(0.910)
Indexy				
Politická znalost	-0.0367	(0.760)	-0.142	(0.127)
Vnější politická účinnost	-0.0786	(0.548)	-0.205*	(0.043)
Vnitřní politická účinnost	0.170	(0.128)	0.189*	(0.030)
Politická participace	0.207	(0.255)	0.205	(0.135)
Sociální interakce	0.0438	(0.723)	-0.00430	(0.965)
Politická důvěra	-0.157	(0.314)	-0.160	(0.183)
Složení domácnosti				
Domácnost jednotlivce	0.0703	(0.295)	0.0211	(0.685)
Partnerská/manželská domácnost (ref.)	0	(.)	0	(.)
Rodič s dospělými dětmi	0.0640	(0.473)	0.0108	(0.875)
Rodiče s dospělými dětmi	-0.0341	(0.603)	-0.0154	(0.762)
Ostatní	-0.0169	(0.854)	-0.0432	(0.544)
Sledování médií				
Poslouchání rádia	0.00384	(0.816)	0.0118	(0.357)
Sledování TV	0.0566*	(0.017)	0.0354	(0.054)
Sledování novin	0.00155	(0.937)	-0.0198	(0.190)
Sledování internetu	-0.00414	(0.809)	0.00225	(0.866)
_cons	2.031***	(0.000)	2.964***	(0.000)
<i>N</i>	2717		2717	

Hodnoty *p* v závorkách

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

nabývá hodnot 1–4. Model 3 je jediným modelem, u kterého vyšlo pohlaví jako signifikantní determinant volební volatility. Muži dle modelu celkově mění své volební preference méně. V tomto případě tak lze do určité míry potvrdit závěry výzkumu Bernadette C. Hayes a Iana McAllistera (2001). Autoři na základě britských voleb v roce 1997 uvádějí, že ženy budou spíše oddalovat svoje volební rozhodnutí, které často ústí ve volební volatilitu¹⁶.

Vysokoškolské vzdělání je dalším specifickým faktorem, který má signifikantní pozitivní vztah s frekvencí volatilního chování. Další proměnné (politický zájem a politická znalost) však ani v případě modelu 3 nemají výrazný vliv na závislou proměnnou. Nelze tak potvrdit hypotézu 2 politické sofistikovanosti či kognitivní mobilizace. Závěry Daltona (2006) je na druhou stranu možné částečně potvrdit: voliči s vyšším vzděláním jsou schopni nezávislého rozhodování bez závislosti na stranických vazbách. Takové chování vede k větší volební volatilitě.

Počet volebních změn je stejně jako u předchozích modelů ovlivněn tradičními faktory: levice-pravicová orientace, stranická identifikace a sympatie k volené straně. Tyto proměnné potvrzují, že voliči, kteří mají stranické vazby a volí sobě sympatické politické strany, vykazují menší počet proměn volebních rozhodnutí. Z krátkodobých faktorů ovlivňujících frekvenci je signifikantní sledování televize, a to stejně jako u všech předchozích modelů. Voliči, kteří často sledují televizi, budou častěji měnit své volební preference. Vztah je dán specifickým formátem informací, jež jsou vysílány v televizích, a to například oproti internetu, který nabízí voličům dostupné informace na základě jejich vlastních přesvědčení.

Druhou závislou proměnnou (Model 4) je počet unikátních politických stran, ke kterým volič během období výzkumu přešel. Některé signifikantní determinanty jsou sdílené se závislou proměnnou frekvence – stranická identifikace, LP, sympatie k volené straně. Oproti frekvenci má na spektrum stran, ke kterým volič přechází, vliv i věk, ačkoliv těsně za hranicí signifikance (0,063). Voliči starší a v důchodovém věku projevují volatilní chování mezi nižším počtem stran. Hypotéza 4 je tímto potvrzena i v případě počtu unikátních stran, ke kterým volič přechází.

Specifickým atributem je však vnější politická účinnost. Právě vnější politická účinnost má v obou případech negativní hodnotu koeficientu oproti všem ostatním

¹⁶ Závěry studie jsou však specifické pro rok 1997. Tento rok značil zlom v britské politické a volební scéně – bylo zvoleno dvakrát více žen, navíc poprvé volební kampaň systematicky cílila na ženy.

modelům. Voliči, kteří pocítují politickou nedůvěru a nejistotu, tudíž často oscilují pouze mezi velmi malým počtem politických stran, jež nabízejí alternativu k vládním stranám.

Model 4 také jako jediný zdůrazňuje roli vnitřní politické účinnosti, tj. voličova důvěra ve vlastní politické znalosti a kompetence (Hypotéza 2b). Voliči, kteří jsou silně přesvědčeni o svých politických znalostech, budou spíše projevovat volatilní chování napříč více politickými stranami namísto úzkého spektra. Model nevykazuje signifikantní vztah politických znalostí, tudíž lze předpokládat, že subjektivní víra ve vlastní kompetence je pro výslednou volatilitu důležitější než opravdové politické znalosti. Model 4 tak potvrzuje závěry studií S. Geers, L. Bos a C. H. De Vreese (2017).

Závěr

Diplomová práce se zabývala studiem volební volatility v českém elektorátu za využití panelových dat. V úvodu byly stanoveny tři výzkumné otázky, na které práce odpověděla:

Jak vypadá struktura volebního elektorátu? Je volební volatilita výsledkem informovaného hlasu a politické emancipace nebo pouze náladovosti voliče?

Lze potvrdit úpadek dlouhodobých faktorů a jejich nahrazení krátkodobými nebo platí vliv obou na volební volatilitu?

Práce byla rozčleněna do třech kapitol. První teoretická část nejprve poskytla konceptualizaci volební volatility včetně komparace využívaných pojmů napříč širokým spektrem autorů a odborníků. Po úvodní konceptualizaci práce chronologicky popsala vývojový trend stranických systémů a jejich upadající stability. Výčet teoretických konceptů byl započat teorií štěpných linií Lipseta a Rokkana (1967) a jejich následovníků Maira s Bartolinim (1990). Kapitola zahrnovala i další názorová spektra, která vycházejí z nestability stranických systémů a pohlíží na volební volatilitu jako na konstantní společenský faktor (Peterson, 1979; Dalton, 1984; Dalton & Wattenberg, 2000; Dassonneville, 2015). Teoretická reflexe byla završena výzkumem Petera Maira – autora, který sám během několika let prošel názorovou obměnou v pohledu na volební volatilitu a otevírání stranických systémů.

Druhá část teoretického oddílu navázala na teorii stranických systémů a zaměřila se na proměny volebního chování. Na základě konceptu trychtýře kauzality byly představeny krátkodobé a dlouhodobé faktory, který mohou mít a také i mají vliv na rozhodování voličů. V tomto kontextu byl opět chronologicky představen názorový vývoj v oblasti volatilitního chování. Obě teoretické části následně posloužily jako podklad pro vytvoření hypotéz zachycujících modely volatilitního chování, které byly vyvráceny či potvrzeny na všech modelech v analytické části.

Zvláštní důraz byl kladen na metodologii, která je popsána ve druhé kapitole. Zde byla představena panelová struktura dat, operacionalizace nezávislých a závislých proměnných, a to včetně využitých analytických statistických metod. Při operacionalizaci práce kladla pozornost obzvláště na správnost vytvoření indexů pomocí PCA a jejich detailní popis. Podrobně se práce věnovala také konstrukci závislých proměnných (lagged). Důležitým aspektem panelové analýzy byla imputace chybějících hodnot na několika úrovních, jejich průběh byl podrobně popsán ve druhé kapitole. V neposlední

řadě byly představeny použité statické metody pro jednotlivé modely: hierarchický smíšený logistický model, logistická regrese, panelová lineární regrese (OLS) s využitím between effects.

Přítomnost volební volatility v české společnosti byla v analytické části v první řadě podpořena výsledkem základního Pedersonova vzorce. Následné analytické modely zachycují různé formy volební volatility: panelovou volební volatilitu, intravolatilitu, volatilní frekvenci a počet unikátních stran.

Napříč všemi modely se nepotvrdil předpoklad politické sofistikovanosti. Na konečné finální volební rozhodnutí vedoucí k volební volatilitě nemají vliv politické znalosti, politický zájem nebo vzdělání. Voliči nemění své preference na základě informovaného rozhodnutí, nelze tudíž předpokládat, že volební volatilita je v českém prostředí výsledkem cesty voličů k politickému a společenskému uvědomění. Voličská emancipace není rozvinutá do takové míry, že by se dalo uvažovat o volatilitě jako o důsledku další vývojové fáze zastupitelské demokracie. Proměny ve volebním rozhodování jsou naopak zapříčiněny zklamáním voličů z politického zastoupení a institucí. Svůj volební hlas tak využívají k subjektivnímu hodnocení politických stran a jejich případnému potrestání za nesplnění očekávaných příslibů.

Změny ve volebním chování nejsou náhodné a mají daný určitý vzorec, podle kterého se voliči rozhodují. Lze tudíž predikovat základní okolnosti volební volatility. Do velké míry platí tradiční dlouhodobé faktory jako je stranická identifikace, zařazení na L-P spektru (včetně extremismu) či sympatie k volené straně. Tyto faktory přispívají k závěru, že voliči nemění svá rozhodnutí na základě strategického hlasování. Volatilní volební chování českého elektorátu je tudíž nadále podmíněno stranickými vazbami, což je znatelné i na nižší frekvenci volební změny. Voliči, kteří se stranicky identifikují, projevují volatilitu méně častěji a mezi menším počtem stran na stejném ideologickém spektru. Nelze tudíž hovořit o nové vlně kognitivně mobilizovaných voličů, kteří nemají žádné stranické vazby a kteří volí naprosto nezávisle na stranických vazbách. Tyto predispozice jsou také spojeny s věkem voličů. Starší voliči, kteří již mají ustálené volební preference a stranické sympatie se vyznačují stabilním volebním chováním. Opačný vztah u mladší generace se však na základě dat nepotvrdil.

Dlouhodobý faktor ovlivňující volební volatilitu reprezentují také média. Svou specifickou formou lze jejich vliv však vnímat i z krátkodobého hlediska. Různé zdroje informací (rádio, noviny, televize, internet) působí odlišně na voliče, a to dle typu poskytovaných informací. Voliči často sledují informace na internetu, jež nepředstavují

výzvu vůči jejich přesvědčením. Spíše se pohybují ve své vlastní internetové bublině (*echo chambers*), která jim poskytuje informace, se kterými souhlasí a které nejsou proti jejich názorům. V takovém případě se voličova přesvědčení jen utvrdí. Dalším zajímavým poznatkem je vliv sledování televize na frekvenci volebních změn. Televize nabízí specifický formát poskytovaných zpráv, a pokud jim je volič dlouhodobě vystavován, je větší šance, že bude měnit své volební preference častěji. Vystavení zprávám v televizi během aktivní volební kampaně nadále zvyšují šanci k volební volatilitě.

Charakteristiky volební volatility během volební kampaně (intravolatilita) do značné míry potvrzují všeobecné předpoklady. Ačkoliv se v analýze nepotvrdil očekávaný věkový vliv nebo signifikantní efekt médií a vzdělání, sociální interakce a politická participace se prokázaly jako určující proměnné při volebním rozhodování. Diskutování a rozvahy nad politikou vedou k větší šanci přehodnocení názorů a následné volební volatilitě. S nárůstem působení kampaně také roste politická participace/aktivismus, jež má také pozitivní vliv na volební volatilitu.

Samotná frekvence volatility a počet zvolených stran do určité míry kopírují závěry předešlých modelů. Častější volební volatilitu lze očekávat u vysokoškolsky vzdělaných voličů, u nichž lze z části předpokládat jejich kritické hodnocení vládních a opozičních stran. Ačkoliv je vnější politická účinnost významným determinantem volební volatility, sama působí i na nízkou frekvenci změn a počtu přechodných stran. To znamená, že politický cynismus / vnější politická účinnost má v české společnosti své pevné místo při volební volatilitě a projevy volebních změn na jejím základě jsou často motivovány spíše náhlými impulsy než stabilním působením. Vnitřní politická účinnost naopak stimuluje počet stran, ke kterým volič přechází. Vlastní přesvědčení o svých politických kompetencích tudíž motivuje voliče, aby přecházel k jiným a novým stranám.

Přínosy diplomové práce jsou zastoupeny v několika rovinách. V první řadě práce poskytuje ucelenou metodologii pro zacházení s panelovými daty. Konkrétně se jedná o detailní strukturu vytváření indexů pomocí vážení jednotlivých komponentů a selekce vhodných otázek. Většina studií vytváří „indexy“ pouze pomocí průměrů, což i přes možnost podobných výsledků není metodologicky přijatelné. Samotné vytvoření závislých proměnných v kontextu panelových dat je dalším kladem. Přínosem je také imputace chybějících hodnot na dvou úrovních – v rámci každé vlny za účely vytvoření indexů pomocí metody MCA a následné imputace zbývajících chybějících hodnot v rámci celého datového souboru metodou MICE. Celkově mohou dostupné datasety sloužit jako východisko pro další výzkumy a mohou usnadnit práci s operacionalizací.

Práce poskytuje první ucelenou analýzu volební volatility za využití panelových dat v českém prostředí. Zatímco v zahraničních výzkumech jsou panelová data již běžnou součástí akademické a vědecké práce po dekády, v českém domácím prostředí jsou stále raritou. Diplomová práce nabízí nejen tradiční socio-ekonomické kontrolní proměnné, ale také specifické nezávislé faktory ovlivňující volatilitu, jako je vliv různých typů médií, struktura domácnosti nebo politická sofistikovanost. Svými závěry nabízí komplexní představu volatilního českého elektorátu, který lze nyní zasadit do evropského kontextu.

Práce však také průběžně reflektovala své limity, které často pramenily právě ze struktury panelových dat. Dostupná panelová data zachycují příliš krátké výzkumné období. Pro využití většího potenciálu panelu by bylo zapotřebí větší časové rozpětí. V tomto ohledu je úroveň českých šetření značně pozadu. Dále by bylo vhodné zahrnout více otázek při konstrukci některých indexů. Panelová data však nejsou zaměřená specificky na politickou participaci a chování, tudíž nenabízí potřebné spektrum otázek. Kvůli nezbytné imputaci chybějících hodnot pomocí MICE se také značně omezily možnosti vizualizace a další práce se závislými a nezávislými proměnnými.

Pro následný výzkum poskytuje práce a dostupný datový soubor mnoho možností. Další práce by se mohly zaměřit na inter/intra blokovou volatilitu mezi politickými stranami. V takovém případě lze očekávat odlišné závěry například v kontextu věkové struktury, dosaženého vzdělání nebo popřípadě samotné politické sofistikovanosti. Možným směrem by také mohl být výzkum sledující volební volatilitu uvnitř domácností pomocí dostupného identifikátoru za jednotlivce i domácnost. Taková studie by mohla podrobněji sledovat vliv partnerů nebo dětí na rodiče a jejich konečné volební rozhodnutí. V neposlední řadě by bylo vhodné do dalšího výzkumu zařadit skupinu nevoličů a pozorovat proces krystalizace jejich volebního chování.

Seznam příloh

Příloha č.1 – Popis zahrnutých otázek při operacionalizaci proměnných

Název	Dostupnost (vlna)	Popis
Pohlaví (kat.)	1-4	Muž =1, žena = 0
Politický zájem	1-4	Vyjádřený zájem o politiku na škále 1-4
Stranická identifikace	1-4	Cítíte se k některé politické straně blízko? ANO/NE
Sympatie k volené straně (rozdíl)	1-4	Vytvoření proměnné na základě vyjádření sympatií na škále 1-10 pro volenou stranu ve volbách
L-P 0 (levice) – 10 (pravice)	1-4	Sebezařazení na L-P škále
L-P extremismus (0-5)	1-4	Vytvoření proměnné na základě rekódování proměnné L-P: jako střední hodnota 0 byla zvolena hodnota 5 z „LP“, následně hodnoty 4 a 6 jako 1 apod.
Spokojenost s vládou (0-10)	3-4	
Spokojenost s ekonomickou situací	3-4	
ISEI	1-4	Rekódováno na 0-1
Věk – kategorie		Věkové kategorie rekódovány tak, aby se kvůli panelové struktuře přechylovaly o dva roky: 18-26, 24-37, 35-56, 54-67, 65>
Vzdělání	1-4	<ul style="list-style-type: none"> • Vyšší a vysokoškolské (Vysokoškolské bakalářské, Vysokoškolské magisterské (inženýrské, lékařské), Vysokoškolské doktorské (postgraduální, vědecká výchova), Vyšší odborné • Střední s maturitou (Střední všeobecné s maturitou (gymnázium), Střední odborné s maturitou, Vyučení s maturitou) • Střední bez maturity (Střední bez maturity, Vyučení bez maturity) • Základní a neúplné (Neúplné základní, Základní)
Vystavení médiím	2-4	Kategorie rádio, noviny, televize, internet na škále 0-4
Indexy		
Vnější politická účinnost	1-4	Kombinace výroků na škále 1-5: Vláda se nezajímá o to, co si lidé myslí; politici se zajímají o hlasy, ne názory
Politická participace	2-4	Kombinace vyjádřených aktivity ANO/NE: podpis petice, bojkotování výrobku, dobrovolný nákup výrobku, účast na demonstraci, účast na politickém

		shromáždění, kontaktování/pokus o kontaktování politik nebo státního úředníka, peněžité dat/získávání peněz kontaktování médií/vystoupení v médiích, vyjadřování politických názorů na internetu
Politická znalost	1	Série znalostních otázek (Pravda/Lež): Kalousek, Fiala, Gazdík, vznik ČR, členské státy EU, krajská zastupitelstva, logo ČSSD, logo KDU-ČSL, logo DSSS
Politická důvěra	3-4	Kombinace otázek na důvěru vládě a politickým stranám na škále 1-4
Sociální interakce	2-4	Kombinace tvrzení na škále 1-4: Povídaní si o politice s přáteli, povídaná si o politice s lidmi v práci
Vnitřní politická účinnost	1-4	Kombinace výroků na škále 1-5: Dostatečně kvalifikovaný(á) k účasti v politice; dobře rozumí politickým problémům
Složení domácnosti	1-4	<ul style="list-style-type: none"> • Domácnost jednotlivce • Manželská domácnost • Rodič s dospělými dětmi • Rodiče s dospělými dětmi • Ostatní

Příloha č. 2 - Datové soubory a skripty k zaslání po vyžádání u autora

Seznam tabulek a grafů

Tabulka 1 Trychtýř kauzality.....	14
Tabulka 2 Deskriptivní sumarizace nezávislých proměnných	32
Tabulka 3 Proces vytvoření závislé proměnné	35
Tabulka 4 Pedersonův index.....	39
Tabulka 5 Výsledky hierarchické regrese – celková volební volatilita panelu	45
Tabulka 6 Výsledky logistické regrese – inravolatilita	48
Tabulka 7 Výsledky panelové regrese (OLS) – Frekvence volatility a počet unikátních stran.....	50
Graf 1 Frekvence stabilních a volatilních voličů.....	41
Graf 2 Voličská podpora stran.....	41
Graf 3 Přelivy voličů napříč vlnami	42

Prameny a literatura

Adriaansen, M. L. (2011). *Versatile citizens: media reporting, political cynicism and voter behavior* (disertační práce). Amsterdam School of Communication Research, Amsterdam.

Adriaansen, M., van Praag, P., & de Vreese, C. (2012). A mixed report: The effects of strategic and substantive news content on political cynicism and voting. *Communications - The European Journal of Communication Research*, 37(2), 153-172. doi: 10.1515/commun-2012-0008

Albright, J. J. (2009). Does political knowledge erode party attachments?: A review of the cognitive mobilization thesis. *Electoral Studies*, 28, 248-260. doi: 10.1016/j.electstud.2009.01.001

Andreß, H. J. (2017). The need for and use of panel data. *Institute for the Study of Labor (IZA)*, 352, 1-10. doi: 10.15185/izawol.352

Andreß, H. J., Golsch, K., & Schmidt, A. W. (2013). *Applied Panel Data Analysis for Economic and Social Surveys*. Heidelberg: Springer.

Bailey, D., & Katz, J. N. (2011). Implementing Panel-Corrected Standard Errors in R: The pcse Package. *Journal of Statistical Software, Code Snippets*, 42(1), 1–11. doi: 10.18637/jss.v042.c01

Bakker, T. P., & de Vreese, C. H. (2011). Good News for the Future? Young People, Internet Use, and Political Participation. *Communication Research*, 38(4), 451–470. doi: 10.1177/0093650210381738

Baltagi, B. H. (2005). *Econometric Analysis of Panel Data: Third Edition*. Chichester: John Wiley & Sons Ltd.

Bartolini, S., & Mair, P. (1990): Policy competition, spatial distance and electoral instability. *West European Politics*, 13(4), 1-16. doi: 10.1080/01402389008424816

Barton, A. H. (2001). Paul Lazarsfeld as Institutional Inventor. *International Journal of Public Opinion Research*, 13(3), 245–269. doi: 10.1093/ijpor/13.3.245

Beck, N., & Katz, J. (2007). Random Coefficient Models for Time-Series—Cross-Section Data: Monte Carlo Experiments. *Political Analysis*, 15(2), 182-195. doi: 10.1093/pan/mpi001

Beck, N., Katz, J., & Tucker, R. (1998). Taking Time Seriously: Time-Series-Cross-Section Analysis with a Binary Dependent Variable. *American Journal of Political Science*, 42 (4), 1260-1288. doi: 10.2307/2991857

Becková, K. (2019). *Volatilita a stabilita stranického systému: volby do Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR 2006-2017* (Diplomová práce). Univerzita Palackého: Olomouc.

Bell, A., & Jones, K. (2015). Explaining Fixed Effects: Random Effects Modelling of Time-Series Cross-Sectional and Panel Data. *Political Science Research and Methods*, 3(1), 133-153. doi: 10.1017/psrm.2014.7

Birch, S. (2003). *Electoral Systems and Political Transformation in Post-Communist Europe*. Hampshire: Palgrave Macmillan.

Bischoff, C. S. (2013). Electorally unstable by supply or demand? -an examination of the causes of electoral volatility in advanced industrial democracies. *Public Choice*, 156, 537-561. doi: 10.1007/s11127-011-9910-z

Campbell, A. (1964). Voters and Elections: Past and Present. *The Journal of Politics*, 26(4), 745-757. doi: 10.2307/2128225

Campbell, A., Converse, P. E., Miller, W. E., & Stokes D. E. (1960). *The American Voter*. Chicago: The University of Chicago Press.

Český sociálně vědný datový archiv. (2020). České panelové šetření domácností 2015-2020. Statistická data vyhledaná 29. 01. 2021. Dostupné z <http://nesstar.soc.cas.cz/webview/>

Chiaromonte, A., & Emanuele, V. (2017). Party system volatility, regeneration and de-institutionalization in Western Europe (1945–2015). *Party Politics*, 23(4), 376–388. doi: 10.1177/1354068815601330

- Claassen, R. L. (2007). Floating Voters and Floating Activists: Political Change and Information. *Political Research Quarterly*, 60(1), 124-134. doi: 10.1177/1065912906298594
- Converse, P. E. (1962). Information Flow and the Stability of Partisan Attitudes. *The Public Opinion Quarterly*, 26(4), 578-599. doi: 10.1086/267129
- Craig, S. C., & Maggiotto, M. A. (1982). Measuring Political Efficacy. *Political Methodology*, 8(3), 85-109. Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/25791157>
- Crewe, I. (1983). The electorate: Partisan dealignment ten years on. *West European Politics*, 6(4), 183-215. doi: 10.1080/01402388308424445
- Dalton, J. 1984. Cognitive Mobilization and Partisan Dealignment in Advanced Industrial Democracies. *The Journal of Politics*, 46(1), 264-284. doi: 10.2307/2130444
- Dalton, R. J. (2013). *The apartisan American: Dealignment and changing electoral politics*. Thousand Oaks, Calif: CQ Press.
- Dalton, R. J., McAllister, I., & Wattenberg, M. P. (2002). The Consequences of Partisan Dealignment. In R. J. Dalton & M. P. Wattenberg (Eds.), *Parties without Partisans: Political Change in Advanced Industrial Democracies* (s. 37-63). Oxford: Oxford University Press.
- Dalton, R. J., Scarrow, S. E., & Cain, B. E. (2003). *Democracy Transformed?: Expanding Political Opportunities in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Dassonneville, R. (2012). Electoral Volatility, Political Sophistication, Trust and Efficacy. A Study on Changes in Voter Preferences during the Belgian Regional Elections of 2009. *Acta Politica*, 47(1), 18-41. doi: 10.1057/ap.2011.19
- Dassonneville, R. (2012, srpen). Cognitive Mobilization and Vote Intention Switching. An Event History Analysis of Electoral Volatility in the 2009 German Election Campaign.. Příspěvek prezentovaný na 108th Annual Meeting of the American Political Science Association, New Orleans, USA.

- Dassonneville, R., & Dejaeghere, Y. (2014). Bridging the ideological space. *European Journal of Political Research*, 53, 580-599. doi: 10.1111/1475-6765.12049
- Dassonneville, R., & Stiers, D. (2018). Electoral volatility in Belgium (2009–2014). Is there a difference between stable and volatile voters? *Acta Politica*, 53, 68–97. doi: 10.1057/s41269-016-0038-5
- Dassonneville, R. (2015, červen). Volatile Voters, Short-Term Choices? An Analysis of the Vote Choice Determinants of Stable and Volatile Voters in Great Britain. Příspěvek prezentovaný na 14th Dutch-Belgian Political Science Conference, Maastricht, Nizozemsko.
- Drummond, A. J. (2006). Electoral Volatility and Party Decline in Western Democracies: 1970–1995. *Political Studies*, 54(3), 628–647. doi: 10.1111/j.1467-9248.2006.00617.x
- Emanuele, V., Chiaramonte, A., & Soare, S. (2018). Does the Iron Curtain Still Exist? The Convergence in Electoral Volatility between Eastern and Western Europe. *Government and Opposition*, 55(2), 308-326. doi:10.1017/gov.2018.25
- Farrell, D. M., McAllister, I., & Broughton, D. (1994) The changing British voter revisited: Patterns of election campaign volatility since 1964. *British Elections and Parties Yearbook*, 4(1), 110-127. doi: 10.1080/13689889408412944
- Fieldhouse, E., Green, J., Evan, G., Mellon, J., Prosser, Ch., Schmitt, H., & van der Eijk, C. (2020). *Electoral Shocks: The Volatile Voter in a Turbulent World*. Oxford: Oxford University Press.
- Flanagan, S. C., & Dalton, R. J. (1984). Parties under stress: Realignment and dealignment in advanced industrial societies. *West European Politics*, 7(1), 7-23. doi: 10.1080/01402388408424456
- Franklin, M.N., Mackie, T.T., & Valen, H. (1992). *Electoral Change: Responses to Evolving Social and Attitudinal Structures in Western Countries*. Colchester: ECPR.
- Frees, E. W. (2004). *Longitudinal and Panel Data: Analysis and Applications for the Social Sciences*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Geers, S., & Strömbäck, J. (2018). Patterns of intra-election volatility: the impact of political knowledge. *Journal of Elections, Public Opinion and Parties*, 29(3), 361-380. doi: 10.1080/17457289.2018.1531010
- Geers, S., Bos, L., & de Vreese, C. H. (2017). Informed Switches? How the Impact of Election News Exposure on the Vote Change Depends on Political Information Efficacy. *International Journal of Communication*, 11, 1857-1878. Dostupné z: <https://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/6063/2012>
- Geers, S., Bos, L., & de Vreese, C. H. (2019). Effects of issue and poll news on electoral volatility: Conversion or crystallization? *Acta Politica*, 54(4), 521-539. doi: 10.1057/s41269-018-0089-x
- Hamaker, E.L., & Muthén, B. (2019). The fixed versus random effects debate and how it relates to centering in multilevel modelling. *Psychological methods*, 25(3), 365-379). doi: 10.1037/met0000239
- Hanley, S. (2011). Dynamika utváření nových stran v České republice v letech 1996–2010: hledání možných příčin politického zemětřesení. *Sociologický časopis*, 47(1), 115-136. doi: 10.13060/00380288.2011.47.1.06
- Hayes, B. C., & McAllister, I. (2001). Women, Electoral Volatility and Political Outcomes in Britain. *European Journal of Marketing*, 35(9/10), 971-983. doi: 10.1108/EUM0000000005955
- Heath, A., Jowell, R., Curtice, J., Evans, G., Field, J., & Witherspoon, S. (1991). *Understanding Political Change: The British Voter 1964-1987*. Oxford: Pergamon Press.
- Hooghe, M. (2017). Social Networks and Voter Mobilization. In K. Arzheimer, J. Evans, & M. S. Lewis-Beck (Eds.), *The SAGE Handbook of Electoral Behaviour, Volume 1* (s. 241-262). London: SAGE.
- Hsiao, C. (2007) Panel data analysis—advantages and challenges. *TEST*, 16, 1–22. doi: 10.1007/s11749-007-0046-x

Jarlov, C., & Kristensen O. P. (1978). Electoral Mobility and Social Change in Denmark. *Scandinavian Political Studies*, 1(1), 61-78. Dostupné z https://tidsskrift.dk/scandinavian_political_studies/article/view/32267/29983

Krishnan, V. (2010, květen). Constructing an Area-based Socioeconomic Index : A Principal Components Analysis Approach. Příspěvek prezentovaný na Early Childhood Intervention Australia (ECIA) 2010 Conference, “Every day in every way: Creating learning experiences for every child”, National Convention Centre, Canberra, Austrálie.

Kudrnáčková, M. (2019). České panelové šetření domácností: Dokumentace k datům. *Sociologický ústav*, 2-81. Dostupné z <http://dspace.soc.cas.cz:8080/xmlui/handle/123456789/3784>

Kuhn, U. (2009). Stability and Change in Party Preference. *Swiss Political Science Review*, 15(3), 463-494. doi: 10.1002/j.1662-6370.2009.tb00142.x

Lachat, R. (2004, červenec). *Explaining electoral volatility: predispositions' strength, heuristics, and political sophistication*. Příspěvek prezentovaný na Annual Scientific Meeting of the International Society of Political Psychology, Lund, Švédsko.

Lazarsfeld, P. F. (1948). The Use of Panels in Social Research. *Proceedings of the American Philosophical Society*, 92(5), 405-410. Dostupné z <https://www.jstor.org/stable/3143053>

Lazarsfeld, P., & Fiske, M. (1938). The „Panel“ as a New Tool for Measuring Opinion. *Public Opinion Quarterly*, 2(4), 596–612. doi: 10.1086/265234

Lewis-Beck, M. S., & Stegmaier, M. (2000). Economic Determinans of Electoral Outcomes. *Annual Review of Political Science*, 3, 183-219. doi: 10.1146/annurev.polisci.3.1.183

Lewis-Beck, M. S., Jacoby, W. G., Norpoth, H., & Weisberg, H. F. (2008). *The American Voter Revisited*. Michigan: The University of Michigan Press.

Linek, L. (2014). Čistá a celková volební volatilita v Česku v letech 1990-2013: stejný koncept, odlišná měření a podobné závěry? *Acta Politologica* 6(1), 24-38. Dostupné z

<https://www.soc.cas.cz/publikace/cista-celkova-volebni-volatilita-v-cesku-v-letech-1990-2013-stejny-koncept-odlisna-mereni>

Linek, L., & Voženílková, M. (2017). Strany na ústupu, lídři na vzestupu? Personalizace volebního chování v České republice. *Sociologický časopis*, 53(2), 147-180. doi: 10.13060/00380288.2017.53.2.304

Lipset, S. M., Rokkan, S. (1967). *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: The Free Press.

Lisi, M. (2010, září). The consequences of cognitive mobilization in comparative perspective: political sophistication and voting behavior in old and new democracies. Příspěvek prezentovaný na Annual Meeting of the American Political Science Association, Washington D.C., USA.

Liu, Ch. (2006). Communication Networks and Changes in Electoral Choices: A Study of Taiwan's 2002 Mayoral Elections. *Journal of East Asian Studies*, 6, 141-160. doi: 10.1017/S1598240800000060

Maguire, M. (1983). Is There Still Persistence? Electoral Change in Western Europe, 1948–1979. In H. Daalder & P. Mair (Eds.), *Western European Party Systems: Continuity and Change* (s. 67-94). Beverly Hills CA: Sage Publications.

Mainwaring, S., & Zoco, E. (2007). Political sequences and the stabilization of the interparty competition: Electoral Volatility in Old and New Democracies. *Party Politics*, 13(2), 155-178. doi: 10.1177/1354068807073852

Mainwaring, S., Gervasoni, C., & España-Najera, A. (2017). Extra- and within-system electoral volatility. *Party Politics*, 23(6), 623–635. doi: 10.1177/1354068815625229

Mair, P. (1997). *Party System Change: Approaches and Interpretations*. Oxford: Oxford University Press.

Mair, P. (2002). Chapter 4: Comparing party systems. In L. LeDuc, R. G. Niemi, & P. Norris (Eds.), *Comparing democracies 2* (s. 88-107). London: Sage Publications.

Mair, P. (2005). Democracy Beyond Parties. *Center for the Study of Democracy*, 5(6), 1-27. Dostupné z escholarship.org/uc/item/3vs886v9

- Mair, P. (2008). Electoral Volatility and the Dutch Party System: A Comparative Perspective. *Acta Politica*, 43, 235-253. doi: 10.1057/ap.2008.1
- Martin, K. G. (2018). *Principal Component Analysis for Ordinal Scale Items*. Dostupné z theanalysisfactor.com/principal-component-analysis-for-ordinal-scale-items/
- Murphy, P. (2021, 21. dubna). *Exploratory Factor Analysis*. Dostupné z rpubs.com/pjmurphy/758265
- Park, B. B., Frantzeskakis, N., & Shin, J. (2019). Who is responsible? The effect of clarity of responsibility on voter turnout. *West European Politics*, 42(3), 464-494. doi: 10.1080/01402382.2018.1479497
- Pederson, M. N. (1979). The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility. *European Journal of Political Research*, 7, 1-26. doi: 10.1111/j.1475-6765.1979.tb01267.x
- Plumper, T., Troeger, V. E., & Manow, P. (2005). Panel data analysis in comparative politics: Linking method to theory. *European Journal of Political Research*, 44, 327-354. doi: 10.1111/j.1475-6765.2005.00230.x
- Pollock, P. H. (1983). The Participatory Consequences of Internal and External Political Efficacy: a Research Note. *Western Political Quarterly*, 36(3), 400-409. doi: 10.1177/106591298303600306
- Przeworski, A. (1975). Institutionalization of Voting Patterns, or is Mobilization the Source of Decay? *American Political Science Review*, 69(1), 49-67. doi:10.2307/1957884
- Rose, R., & Urwin, D.W. (1970). Persistence and Change in Western Party Systems Since 1945. *Political Studies*, 18: 287-319. doi: 10.1111/j.1467-9248.1970.tb00436.x
- Šedo, J. (2011). Výzkum volatility a proměny stranického spektra ve volbách do Poslanecké sněmovny v roce 2010. *Středoevropské politické studie*, 13(2-3), 246-259. Dostupné z <https://journals.muni.cz/cepsr/article/view/4553>
- Shapiro, R. Y., & Bafumi, J. (2009). A New Partisan Voter. *The Journal of Politics*, 71(1), 1-24. doi: 10.1017/S0022381608090014

- Sikk, A. (2005). How unstable? Volatility and the genuinely new parties in Eastern Europe. *European Journal of Political Research*, 44, 391-412. doi: 10.1111/j.1475-6765.2005.00232.x
- Škop, M. (2017, 23. října). *Zisky a ztráty voličů v roce 2017 oproti roku 2013*. Dostupné z skop.eu/post/zisky-a-ztraty-volicu-2013-2017/
- Sudulich, M., Wall, M., & Baccini, L. (2014). Wired Voters: The Effects of Internet Use on Voters' Electoral Uncertainty. *British Journal of Political Science*, 45(4), 853-881. doi:10.1017/S0007123413000513
- Tavits, M. (2005). The Development of Stable Party Support: Electoral Dynamics in Post-Communist Europe. *American Journal of Political Science*, 49(2), 283-298. doi: 10.1111/j.0092-5853.2005.00123.x
- Tucker, J. A., & Powell, E. N. (2014). Revisiting Electoral Volatility in PostCommunist Countries: New Data, New Results and New Approaches. *British Journal of Political Science*, 44(1), 123-147. doi:10.1017/S0007123412000531
- Van der Brug, W. (2010). Structural and Ideological Voting in Age Cohorts. *West European Politics*, 33(3), 586-607. doi: 10.1080/01402381003654593
- Van der Meer, T. W., van Elsas, E., Lubbe, R., & van der Brug, W. (2015). Are volatile voters erratic, whimsical or seriously picky? A panel study of 58 waves into the nature of electoral volatility (The Netherlands 2006–2010). *Party Politics*, 21(1), 100–114. doi: 10.1177/1354068812472570
- Van der Meer, T., Lubbe, R., Elsas, E., Elff, M., & Van der Brug, W. (2012). Bounded volatility in the Dutch electoral battlefield: A panel study on the structure of changing vote intentions in the Netherlands during 2006-2010. *Acta Politica*, 47(4), 333-355. doi: 10.1057/AP.2012.5
- Van Elsas, E. J., Lubbe, R., van der Meer, T. W. G., & van der Brug, W. (2014). Vote Recall: A Panel Study on the Mechanisms That Explain Vote Recall Inconsistency. *International Journal of Public Opinion Research*, 26(1), 18–40. doi: 10.1093/ijpor/edt031

Vyas, S., & Kumaranayake, L. (2006). Constructing socio-economic status indices: how to use principal components analysis. *Health policy and planning*, 21(6), 459–468. doi: 10.1093/heapol/czl029

Walczak, A., van der Brug, W., & de Vries, C. E. (2012). Long- and short-term determinants of party preferences: Inter-generational differences in Western and East Central Europe. *Electoral Studies*, 31, 273-284. doi: 10.1016/j.electstud.2011.11.007

Zaller, J. (2018). CHAPTER 6: Floating Voters in U.S. Presidential Elections, 1948–2000. In W. Saris & P. Sniderman (Ed.), *Studies in Public Opinion: Attitudes, Nonattitudes, Measurement Error, and Change* (s. 166-212). Princeton: Princeton University Press. doi: 10.1515/9780691188386-008.

Zaller, J. R. (1992). *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zelle, C. (1995). Social dealignment versus political frustration: Contrasting explanations of the floating vote in Germany. *European Journal of Political Research*, 27, 319-345. doi: 10.1111/j.1475-6765.1995.tb00473.x

Zuckerman, A. S. (2005). *The Social Logic of Politics: Personal Networks as Contexts for Political Behaviour*. Philadelphia: Temple University Press.

Zuckerman, A. S., & Kotler-Berkowitz, L. A. (1998). Politics and Society: Political Diversity and Uniformity in Households as a Theoretical Puzzle. *Comparative Political Studies*, 31(4), 464–497. doi: 10.1177/0010414098031004004

Abstrakt

Diplomová práce se věnuje tématu volební volatility pomocí panelových dat. Cílem je zodpovědět na stanovené výzkumné otázky:

Jak vypadá struktura volebního elektorátu? Je volební volatility výsledkem informovaného hlasu a politické emancipace nebo pouze náladovosti voliče?

Lze potvrdit úpadek dlouhodobých faktorů a jejich nahrazení krátkodobými nebo platí vliv obou na volební volatility?

Při operacionalizaci byly zahrnuty do analýzy nejen tradiční socio-ekonomické faktory, ale i proměnné jako vliv médií, politická sofistikovanost či politický cynismus. Jejich implikace pro volební volatility byly reflektovány v několika hypotézách v teoretické části.

Hlavní přínosem práce je využití panelových dat, což z diplomové práce činí první akademický příspěvek v oblasti volební volatility v českém prostředí. Za účelem analýzy byly vytvořeny modely zkoumající specifické aspekty volební volatility: panelová volatility; intravolatility; frekvence volatility a počet specifických stran, ke kterým volič přechází.

Výsledek práce potvrdil předpoklad figurující v postkomunistických zemích. Volební volatility v českém prostředí není projevem uvědomělého a strategického hlasování, které je výsledkem politické sofistikovanosti. Voliči spíše mění strany na základě osobního zklamání a nedůvěry v politické autority a instituce. Mimo jiné se potvrdily odlišné dopady forem médií na volatility, věková stabilita, vliv sociálních vazeb a zázemí nebo tradiční stranická identifikace.

Klíčová slova: panelová data, volební volatility, intravolatility, politická sofistikovanost, politický cynismus, volební chování, česká společnost

Abstract

The diploma thesis deals with the topic of electoral volatility using panel data. The aim is to answer the set research questions:

What does the structure of the electorate look like? Is electoral volatility the result of an informed vote and political emancipation or just the mood of the voter?

Is it possible to confirm the decline of long-term factors and their replacement by short-term ones, or is it the influence of both on electoral volatility?

As far as the operationalization, not only traditional socio-economic factors were included in the analysis, but also variables such as media influence, political sophistication, or political cynicism. Their implications for electoral volatility have been reflected in several hypotheses in the theoretical part.

The main benefit of the thesis is the use of panel data, which makes it the first academic contribution in the field of Czech electoral volatility. For analysis, three models examining specific aspects of electoral volatility were developed: panel volatility; intravolatility; volatility frequencies and the number of specific parties to which the voter passes.

The result of the work confirmed the assumption for post-communist countries. Electoral volatility in the Czech environment is not a manifestation of conscious and strategic voting, which is the result of political sophistication. Rather, voters change parties based on personal disappointment and distrust of political authorities and institutions. Among other things, the different effects of media forms on volatility, age stability, the influence of social ties and background or traditional party identification were confirmed.

Keywords: panel data, electoral volatility, intravolatility, political sophistication, political cynicism, electoral behaviour, Czech society